

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**GOSPODARSTVO DOLENJSKE REGIJE: POTENCIALI
IN RAZVOJNE PERSPEKTIVE**

IZJAVA

Študentka SAŠA FINC izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Andreja Sušjana in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 12.7.2004

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1. POGLED V ZGODOVINO DOLENJSKE REGIJE.....	3
1.1. NOVO MESTO Z OKOLICO	5
1.2. KOČEVSKA	9
1.3. BELA KRAJINA	9
2. GOSPODARSKA STRUKTURA IN GOSPODARSKA MOČ REGIJE TER POSLOVANJE GOSPODARSKIH DRUŽB.....	10
2.1. GOSPODARSKA STRUKTURA IN GOSPODARSKA MOČ REGIJE	10
2.2. POSLOVANJE GOSPODARSKIH DRUŽB	13
2.2.1. Razvrstitev gospodarskih družb po velikosti, dejavnosti in občinah	14
2.2.2. Poslovni izid gospodarskih družb	17
2.2.2.1. Prihodki	17
2.2.2.2. Odhodki	19
2.2.2.3. Čisti dobiček, čista izguba in neto poslovni izid	20
2.2.3. Kazalci uspešnosti poslovanja gospodarskih družb	23
2.2.4. Največja podjetja v regiji	24
3. ČLOVEŠKI VIRI.....	29
3.1. DEMOGRAFSKI PODATKI	29
3.2. IZOBRAZBENA STRUKTURA.....	29
3.3. STANJE NA TRGU DELA	32
3.3.1. Zaposlenost.....	32
3.3.2. Brezposelnost	33
4. REGIONALNI RAZVOJNI PROGRAM (do leta 2006).....	35
4.1. OPREDELITEV REGIONALNEGA RAZVOJNEGA PROGRAMA	35
4.2. PROBLEMSKA ANALIZA GOSPODARSTVA	36
4.2.1. SWOT analiza	37
4.3. VIZIJA RAZVOJA IN PRIČAKOVANI REZULTATI	38
4.4. INDIKATORJI, S KATERIMI SE BO MERIL NAPREDEK	40
4.5. EVROPSKA RAZVOJNA SREDSTVA	41
SKLEP.....	42
LITERATURA	44
VIRI.....	45
PRILOGE	

UVOD

Ime Dolenjska izvira iz njene dolnje lege v nekdanji Kranjski v primerjavi z Gorenjsko (gornjim delom) in Notranjsko (notranjim delom). Leži v jugovzhodnem delu Slovenije, ob X. evropskem prometnem koridorju. Ta predstavlja najpomembnejšo prometno cesto, ki povezuje Zahodno in Centralno Evropo z Jugovzhodno Evropo in Srednjim Vzhodom (Natek, Natek, 2000, str. 42). Gre za pokrajino, ki se razteza južno od Ljubljanske kotline in zajema obsežno območje med reko Savo, grebeni Gorjancev in dolino Kolpe, na zahodu pa se z neizrazito mejo prelije prek Bloške planote v Notranjsko. Razdelimo jo lahko na tri podobmočja: na dolenjsko, belokranjsko in kočevsko-ribniško podobmočje.

Dolenjski regiji so bile po sprejetju Uredbe o standardni klasifikaciji teritorialnih enot (marca 2000) priključene še občine iz upravnih enot Kočevje in Ribnica – to so bile občine Ribnica, Kočevje, Kostel, Sodražica, Loški Potok in Osilnica. Dolenjska regija se je zato povečala in s tem dobila novo ime – Jugovzhodna Slovenija (to je tudi razlog, da v diplomskem delu uporabljam novo ime regije). Tako od marca 2000 naprej govorimo o Jugovzhodni Sloveniji, ki jo sestavlja šestnajst občin. Te so: Črnomelj, Metlika, Novo mesto, Dolenjske Toplice, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Mirna Peč, Žužemberk, Kočevje, Osilnica, Kostel, Ribnica, Sodražica in Loški Potok. V prilogi 1, s sliko, prikazujem Dolenjsko regijo, vključno z največjimi občinami.

Glede na to, da je Slovenija že postala članica Evropske unije, se mi zdi pomembno spoznanje, da v Evropi vedno bolj prihaja v zavest dejstvo, da izvor in jedro različne gospodarske uspešnosti države ne bazira na makroekonomskih agregatih narodnega gospodarstva, ampak na različnih potencialih posameznih regionalnih območij. In prav to je predmet mojega diplomskega dela – prikazati gospodarstvo Dolenjske regije, njeno dinamiko in strukturo ter posebnosti, ki vplivajo na konkurenčnost regije tako v pozitivnem kot negativnem smislu.

Diplomsko delo sem razdelila na štiri sklope. V prvem sklopu je prikazan zgodovinski razvoj Dolenjske regije, ki je razdeljena na tri podobmočja – na dolenjsko in kočevsko-ribniško podobmočje ter Belo krajino. Posebej sem predstavila zgodovinski razvoj Novega mesta, saj je le-to danes osrednje središče regije, ki s svojo nadpovprečno stopnjo razvitosti in ekonomsko močjo bistveno odstopa od vseh ostalih občin v regiji.

V drugem sklopu je prikazana gospodarska struktura in gospodarska moč regije ter poslovanje gospodarskih družb. Narejena je tako analiza po dejavnostih, kot tudi po občinah in velikostih gospodarskih družb. Med gospodarske družbe, katerih poslovanje sem predstavila, so štete družbe, ki na trgu samostojno opravljajo pridobitne dejavnosti kot svoje pretežne dejavnosti. Po Zakonu o gospodarskih družbah so organizirane ali kot osebne družbe (družbe z neomejeno odgovornostjo in komanditne družbe) ali kot kapitalske družbe (družbe z omejeno odgovornostjo, delniške družbe in komanditne delniške družbe). Med gospodarske družbe so zajete tudi zadrage, ne pa banke, zavarovalnice in nekatere druge družbe (skladi in pooblašcene

investicijske družbe), ki so pridobitne, kakor tudi ne družbe, ki so v stečajnem ali likvidacijskem postopku.

Drugemu sklopu sledi tretji sklop, v katerem sem predstavila človeške vire, ki so po mojem mnenju za razvoj regije bistvenega pomena. V tem delu so prikazani demografski podatki, izobrazbena struktura prebivalstva in stanje na trgu dela.

Zadnji, četrti sklop pa je namenjen prikazu regionalnega razvoja in evropskim razvojnim sredstvom, na katera bo Jugovzhodna Slovenija konkurirala v prihodnjem obdobju.

1. POGLED V ZGODOVINO DOLENJSKE REGIJE

Dolenjsko je pračlovek naselil že v ledeni dobi 250.000 let pred našim štetjem. Tako so v Lukenjski jami pri Novem mestu, Marovški zijalki pri Šentlovrencu in Ciganski jami pri Kočevju arheologi odkrili njegovo iz kamna in kosti narejeno orodje, pa tudi ostanke lovskega plena. Pred približno 70.000 leti se je na Dolenjskem pojavil neandertalec. V Marovški zijalki so našli kameno orodje – strgala, ki jih je uporabljal pri razkosavanju plena. Pred 30.000 leti pa ga je nasledil fosilni moderni človek. Njegovo orodje in orožje (praskala, klini, konice) je bilo odkrito v najdišču na prostem pri Ruperč vrhu, pa tudi v že omenjeni Ciganski in Lukenjski jami, v Beli krajini pa v Judovski hiši pri Moverni vasi. Pokrajina je bila intenzivneje naseljena od konca bronaste dobe do pozne antike. Čas pozne bronaste dobe, ki je trajal od 10. do 9. stoletja pred našim štetjem, imenujemo tudi kultura žarnih grobišč. Opredeljujejo jo sorazmerno velika grobišča, v njih pa velike lončene žare s pepelom umrlih. Na pepel so položili lončeno latvico s hrano kot popotnico umrlim v zagrobno življenje, redkeje bronasto okrasno iglo ali zaponko (fibulo) in posamezne steklene jagode. V tem času se v naših krajih pojavi železo. Edinstvena je najdba obsežnega bronastodobnega depoja na Debelem hribu na Kočevskem. V njem so odkrili številne srpe, sulične osti in različne okraske, pa tudi še neobdelane kose brona.

Dolenjska je bila množično poseljena v starejši železni dobi (halštat, 8. - 4. stoletje pred našim štetjem). Iz tega časa izvirajo gradišča, močno utrjene naselbine, postavljene na razglednih gričih. Največja so bila v Stični, na Brezju pri Trebelnem, v Dobrniču, na Vinjem vrhu nad Šmarjeto, Cvingerju pri Dolenjskih Toplicah, v Novem mestu in na Kučarju v Beli krajini. Gospodarska osnova te dobe je slonela na predelavi lahko dostopne površinske železove rude – bobovca, sama tehnologija taljenja pa je bila takrat že dobro razvita. Zaradi železa so bili halštatski prebivalci Dolenjske zelo bogati, saj so z njim trgovali vse do Italije, Grčije, Nemčije in Baltika. Ustvarjalnost halštatskih mojstrov je dosegla svoj vrh pri izdelavi situl, na katerih so upodobili prizore iz vsakdanjega življenja: dvoboje konjenikov, rokoborbe, tekme z vozovi, lovske prizore, obrede darovanja in svečane gostije. Spomeniki situlske umetnosti, izdelovanje železnega in bronastega orožja, kvaliteta in oblikovna pestrost lončarskih izdelkov so odlike edinstvene halštatske kulture, zaradi katere je Dolenjska znana po vsem svetu.

Bogati starejši železni dobi je od 3. stoletja pred našim štetjem do začetka našega štetja sledila mlajša železna doba (laten). Označuje jo prihod Keltov, ki so prekinili bogato halštatsko ustvarjalnost, spremenili običaje in verovanja. Pokope v gomilah so zamenjali pokopi pepela v preproste grobne jame. Najpomembnejša najdišča so na Mihovem pod Gorjanci, v Mokronogu in v Novem mestu (Kandija, Marof). Za tehnične dosežke te dobe štejemo kvalitetne železne izdelke, uporabo hitro vrtljivega lončarskega kolesa in proizvodnjo barvastega stekla.

Začetek našega štetja je prinesel Dolenjski rimsko zasedbo. Skozi deželo je vodila ena od dveh pomembnih rimskih cest. Zgrajena je bila za potrebe vojaštva, cesarske poštno-kurirske službe in trgovine. Vodila je po obronkih gričev iz Acerva (Ivančna Gorica) skozi Žužemberk, Dvor in naprej proti Črnomlju. Ta cesta je nekoč pomenila življenje za Kelte, takratne prebivalce tega območja. Kasneje je bila po tej cesti speljana cesarska trgovska pot. Cesta je bila v uporabi do

leta 1859, ko so zgradili novo cesto po dolini reke Krke. Na rimski cesti stoji veliko naravnih in kulturnih znamenitosti, med drugimi tudi Naralov križ v bližini Trebče vasi. Ostanki rimske ceste so lepo vidni pri cerkvi svete Marjete nad vasjo Vrh pri Križih in v vasi Zafara pri Žužemberku. Današnja avtocesta Ljubljana – Zagreb skoraj povsem sledi trasi stare antične ceste (Dražumerič, Hudoklin, 1993, str. 2-4). Ob cesti so imeli Rimljani postaje, kjer so se kurirji odpočili in menjali vprego. Ena takšnih postaj je bila tudi na ozemlju keltskega plemena Latobikov v današnjem Trebnjem. Ob rimskih cestah so nekoč stali miljni kamni z vklesanimi podatki (Debeljak et al., 1996, str. 77). Eden takšnih še danes stoji na križišču cest v Ivančni Gorici, Rimljani pa so ga rabili za označenje razdalj med mestoma Neviodunum in Emono. Ta kamen je dal tja postaviti leta 1583 stiški opat pater Lavrencij Reiner, ki je vodil samostan od leta 1580 do leta 1602. Nanj je dal vklesati napis v latinščini in stari nemščini in je verskega značaja. Slovenski prevod je na ploščici, ki ga najdemo pritrjenega na ograjenem stebru poleg spomenika (Turistične in kulturne znamenitosti občine Grosuplje in njene okolice, 1973, str. 4). Rimljani so iz varnostnih razlogov prisilili staroselce, da so se iz utrjenih gradišč preselili na ravnine ob cestah, kjer so jih lažje nadzorovali. Tako so ob magistralni rimski cesti nastala večja urbana naselja, po podeželju pa raztreseni zaselki in kmetije (*ville rusticae*). O tem pričajo predvsem grobišča, manj pa ostanki stavb. S prihodom Rimljanov se je v naših krajih pojavilo denarno gospodarstvo, industrijska proizvodnja okrasnih predmetov in posodja ter z malto zidane hiše. V primerjavi s halštatom, ko je na Dolenjskem cvetela bogata in izredno kvalitetna avtohtona kultura, je bila ta v rimskem času podobna kulturi ostalega imperija.

Antična kultura je na Dolenjskem propadla v dobi preseljevanja narodov (5. - 6. stoletje). Čez pokrajino sicer niso tekle glavne selitvene poti barbarskih ljudstev, a kljub temu se je domače prebivalstvo pred novimi naseljenci, ki so prinesli s seboj svojo kulturo, umaknilo na odmaknjena območja. Prebivalci rimskega naselja Crucium na Šentjernejskem polju so se tako zatekli na Gorjance in na Zidanem gabru pozidali utrjeno naselbino (refugij). Arheološka izkopavanja na podobnih pribežališčih na Korinju v Suhi krajini, na Kučarju v Beli krajini in seveda na Gorjancih so odkrila temelje stanovanjskih hiš in celo zgodnjekrščanskih cerkva, ki so dokaz, da so poromanjeni staroselci že sprejeli krščanstvo (Dražumerič, Hudoklin, 1993, str. 5).

Tako kot drugod v celinskem delu Slovenije so tudi mesta na Dolenjskem ustanavljali vsakokratni zemljiški gospodi. V primerjavi z Gorenjsko so meščanske naselbine nastajale nekoliko pozneje, večinoma v 14. stoletju. Zgodnji izjemi 13. stoletja sta Kostanjevica na Krki in Črnomelj. Kostanjevica je bila kot mesto imenovana leta 1252, Črnomelj pa je kot trg nastal pred letom 1277.

Glede gospodarske osnove mestnega življenja lahko na splošno rečemo, da je bila skromnejša od siceršnjega kranjskega povprečja. Le za nekaj mest so izpričani posamezni trgovci na dolge razdalje, tako na primer za Novo mesto in Višnjo Goro. V glavnem so dolenjska mesta služila kot trgi za bližnje agrarno zaledje. V mestih so bili seveda že od vsega začetka poleg trgovcev tudi obrtniki. Za dolenjska mesta je značilno, da so prevladovali obrti, ki so služile neposrednim življenjskim potrebam meščanov in bližnjih prebivalcev. Največkrat so omenjeni mesarji, čevljarji in usnjarji. Mednje so sodili tudi torbarji in krznarji. Nekaj je bilo krojačev, manj

kovačev, nožarjev in sorodnih poklicev. Za Višnjo Goro so ohranjeni podatki o obrtnih cehih, ki so nastali v zgodnjem 16. stoletju.

Skupna značilnost vseh dolenjskih mest je, da so se meščani preživljali tudi z obdelovanjem svojih njiv, vrtov in z rejo domačih živali. Za pašo, steljo in pridobivanje lesa so uporabljali mestne gmajne. V obdobju propada trgovskih in obrtnih dejavnosti je kmetijstvo postalo skoraj edina oblika preživetja. Govorimo o tem, da so se dolenjska mesta pokmetila. V zlatih časih dolenjskih mest so bili glavni vir dohodkov posebni privilegiji, kot so letni in tedenski sejmi, sodne funkcije, obvezno skladiščenje blaga in dohodki od mitnin, če so jih mesta imela v zakupu. Od 15. stoletja naprej se je uveljavila posebna, od deželnega kneza podeljena pravica do zbiranja tako imenovane mostnine. Ta vir je bil namenjen vzdrževanju mostov pred mestnimi vrati in drugih obrambnih naprav. V resnici so obubožana mesta v 16. in 17. stoletju z mostnino vsaj nekoliko mašila luknje v praznih mestnih blagajnah. Obzidja, stolpi in mestna vrata so bila prepuščena na milost in nemilost zobu časa in pogostim požarom. To kar so mesta dosegla ob času ustanovitve, so postopoma izgubljala in to zato, ker je pešala njihova gospodarska osnova. Trgovino na dolge razdalje so prevzeli tujci. Deželni knez je z oprostitvami posebnih skupin »uporabnikov« od plačevanja mitnin zmanjševal mestne prihodke. Po drugi strani so se povečevale različne dajatve in davki. Kmečka trgovina, krošnjarjenje in tihotapstvo so prispevali levji delež k propadu mestne obrti in lokalne trgovine. Tista mesta, ki so zaradi svoje osrednje lege prevzela nekatere oblastne funkcije, so še nekako preživela. To lahko rečemo za Novo mesto, Kočevje in Metliko (Avguštin et al., 1998, str. 93-98).

1.1. NOVO MESTO Z OKOLICO

Obsežna arheološka izkopavanja na območju Novega mesta so razkrila, da je bil mestni prostor intenzivno in trajno naseljen od konca bronaste dobe do pozne antike. Za zgodnjo poselitev je bil odločilen ugoden zemljepisni položaj in strateško pomembna lega na pomolu ob Krkinem zavoju. Dolina Krke je bila v prazgodovinskem obdobju glavna prometna pot, ki je povezovala kraje v Spodnjem Posavju in na obrobju Panonije s kraji v Ljubljanski kotlini, prek nje pa z morjem in severno Italijo. Na tej prometno-trgovski transversali, po kateri so se pretakale in izmenjavale dobrine ter selila ljudstva, je bilo Novo mesto že v stoletjih pred našim štetjem pomembna naselbina z močnim gospodarskim potencialom in sedež vplivnih prazgodovinskih veljakov.

Kljub temu, da sega poselitev novomeškega mestnega območja daleč v prazgodovino, pa štejemo za rojstni dan današnjega mesta 7. april 1365. Tega dne je Rudolf IV. Habsburški podpisal listino, s katero je novoustanovljeni naselbini podelil posebne pravice in postave (grb, voljeni mestni načelnik, sodnik s pravico obsojanja na smrt, privilegiji v trgovini, ki je šla mimo proti morju in od morja v notranjost). Naselbini je dal tudi svoje ime, a ljudstvo jo je imenovalo kar Novo mesto. Zunanji odraz blagostanja, ki ga je mesto doživljalo v prvem obdobju svojega razvoja, kaže njegova urbanistična zasnova in značilna oblika hiš. Najpomembnejši prostor v mestu je velik Glavni trg, ki priča o nekdanji živahni trgovini. Okoli njega so pozidane enonadstropne hiše trgovcev in obrtnikov, ki so med seboj povezane z arkadnimi hodniki. Na

mestnem obrobju so bile stanovanjske zgradbe bolj skromne, dostikrat celo lesene, v njih pa je živel nižji sloj mestnega prebivalstva.

V drugi polovici 15. stoletja so se v Novo mesto zatekli frančiškani, begunci pred Turki iz Bosne, pozidali samostan in ostali v mestu do danes. Pri Miklavževi cerkvi na najvišjem predelu mesta je bila ob koncu istega stoletja ustanovljena proštija s kolegiatnim kapitljem. Obe ustanovi sta potem dolgo časa odločali v verskem in kulturnem življenju mesta in imeli velik vpliv na širokem območju Dolenjske. V 16. stoletju pa je mesto začelo izgubljati svoj pomen. Turška nevarnost je resno ogrozila območja s katerimi so trgovali novomeški trgovci, mesto so prizadeli številni požari, pozidan je bil Karlovac, ki je mestu prevzel trgovce in kupce, od kužnih bolezni zdesetkani meščani so postajali vedno revnejši, nekdanj cvetočo trgovino in obrt je počasi zamenjevalo kmetijstvo, na Glavnem trgu pa je začela poganjati trava... Da bi obubožani meščani vsaj malo popravili svoj ekonomski položaj, je cesarica Marija Terezija leta 1746 ustanovila v Novem mestu gimnazijo. Ta je privabljala dijake ne le iz Dolenjske, ampak tudi iz drugih slovenskih pokrajin. Z njeno ustanovitvijo je Novo mesto dobilo značaj kulturnega žarišča pokrajine. Tu so začenjali svoje šolanje številni slovenski izobraženci, literati, politiki, znanstveniki, glasbeniki, sodniki, zdravniki in duhovniki. V 19. stoletju je bila ustanovljena čitalnica in pozidan Narodni dom, prvi na Slovenskem. V mestu je delovala Krajčeva tiskarna, ki je ponatisnila Valvasorjevo Slavo vojvodine Kranjske, izdajala pokrajinski časopis in natisnila vrsto knjig (Dražumerič, Hudoklin, 1993, str. 9-10). V revolucionarnem letu 1848 so v Novem mestu prvi uprizorili Matička. Od uvedbe redne povezave Ljubljane s Hrvaško preko Dolenjske leta 1858 je bila dolenjska metropola pomembna poštna postaja, železniško povezavo pa je dobila leta 1894 (Sitar, 1999, str. 87).

Po drugi svetovni vojni se je v Novem mestu pričela močnejše razvijati industrija (Pionir, Krka, Novoteks, Labod, Revoz). Mesto se je iz majhnega zgodovinskega jedra, pozidanega na skalnatem pomolu nad Krko, razprostrlo po okoliških poljih in travnikih, si priključilo bližnje vasi ter postalo prava prestolnica Dolenjske (Dražumerič, Hudoklin, 1993, str. 10).

Kot pomemben kraj v zgodovini Dolenjske velja omeniti Dvor pri Žužemberku, ki je povezan z železolivarstvom. Danes o tem pričajo le še razpadajoči ostanki topilne peči. Prvič je vas, ki je nastala na terasah levega brega Krke, omenjena leta 1383. Prvi znani lastniki tega kraja so bili grofje Bogenšergi. Dolgo časa je bil v rokah grofov Turjaških, ki so imeli v 17. stoletju v posesti tudi Žužemberk z okolico. Ti so že 1764. leta skušali na Dvoru ustanoviti svoje fužine, kar jim je preprečil takratni lastnik fužin v bližnjem Zagradcu, Ivan Jurij Toman. Namero so uresničili šele 1795. leta. Naslednje leto je začela obratovati na Dvoru visoka peč in kmalu zatem nova, še večja. Leta 1803 je že obratovala železolivarna. Železovo rudo so dovažali iz okolice Soteske, Repče gore pri Trebnjem in s Hmeljnika. Za oglje so uporabljali bukov les. Leta 1806 je odposlanec Jurija Karađorđa naročil za svojo vojsko šestdeset topov in možnarskih pušk. Avstrijska vlada je pogodbo iz političnih razlogov razveljavila, a so Srbi kljub temu iztihotapili nekaj naročil. Leta 1822 je prevzel vodstvo železarne nadzornik Ignacij Pantz, ki je prišel iz Moravskega. Vpeljal je številne spremembe v tehnologiji in povečal obrate. Tedaj je železarna na Dvoru zaslovela kot največje podjetje te vrste južno od Alp. Bila je eden največjih

industrijskih obratov na Slovenskem v 19. stoletju in od srede 19. stoletja edina na našem ozemlju, ki je izdelovala predmete tako imenovanega umetniškega liva. Leta 1834 je dobila naziv »Cesarsko-kraljeva privilegirana tovarna za litoželezno in kovano blago kneza Auersperga«. Zaposlovala je več kot petsto delavcev, ki so se morali držati natančno določenih predpisov. Ti predpisi so bili redkost v tedanji Evropi (Kladnik, 1994, str. 46). V tej tovarni so izdelovali stroje in strojne dele, topove in topovske krogle, grelni elemente (štedilnike, peči), raznovrstno orodje in izdelke za vsakdanjo rabo (kotle, čepe, pločevino, žeblice), ulivali cevi, podporne in nosilne stebre, železne strešnike, pohištvo, balkonske, stopniščne in mostovne ograje, nagrobne križe, plošče in spomenike, grbe in reliefe (vključno s cesarjevo podobo),... Tu so med drugim izdelali tudi konstrukcijo za nekdanji Čevljarski most v Ljubljani ter vozove in vlečno železnico po Postojnski jami, ki je začela voziti 1874. leta. Posebej so se posvečali industrijskemu oblikovanju in stilnemu finemu livu. Na tem področju so bili brez enakovredne konkurence južno od Alp, kljub temu pa so nenehno vlagali v tehnološke inovacije (izumi I. Pantza, med njimi hidrostatsko dvojno puhalo) in v slogovni napredek (bidermajer, klasicizem: nova gotika, novi rokoko). Uspehi niso izostali: koncesija iz leta 1836 poudarja velik ugled železarne, leta 1848 pa je razgledani zgodovinar in publicist Henrik Costa ob njenih »solidnih in sijajnih izdelkih« zapisal tudi pomenljivo spoznanje, da v industrijskem obdobju »gradovi minevajo, fabrike pa nastajajo«. S Pantzovim naslednikom Karlom Horstom Auerspergi niso bili zadovoljni, čeprav je železarna tedaj postavila nov plavž, visok 9,5 metra, tri kupolne peči za proizvodnjo litega železa in leta 1840 tudi prvi parni stroj, zaposlovala pa je rekordnih osemsto ljudi. Za petdeseta in šestdeseta leta 19. stoletja je izpričano, da je Auerspergova železarna tedaj dosegla vrhunec, preživljala pa je tudi krizna obdobja. Železarstvo je takrat preživljalo vsesplošno krizo, slovensko, ki je temeljilo na skromnih zalogah rude in je bilo kadrovsko odvisno od dotoka usposobljenih železarjev iz tujine, zato jo je še toliko težje premagovalo. Leta 1869 je tovarna pogorela in obrat so skrčili. Zaradi konkurence, ki je postajala vse večja, je leta 1896 obstala. To, kar je od nje ostalo, je spomeniško zaščiteno in razglašeno za tehniški spomenik (Sitar, 1999, str. 162-163).

Na Dvoru je delovala nekaj časa tudi zasebna tovarniška šola kneza Auersperga. Odprta je bila 1864. leta, prenehala pa je, ko je oživela ljudska šola – leta 1874.

Dvor je sčasoma izgubil svojo veljavo. Temu je bilo krivo tudi »prometno zatišje«, železnica ni bila nikoli speljana skozi Dvor. Promet po Krki pa ni bil možen zaradi tamkajšnjih slapov in brzic. Ob vodi je dolgo drdrala žaga, še pred tem mlin, ki ju zdaj ni več. V bližini so Dvorjani uredili veliko ribogojnico. Otvoritev prvih bazenov ribogojnice je bila 1964. leta (Kladnik, 1994, str. 46).

Omeniti velja tudi Magdalensko Goro, ki je eno najznamenitejših halštatskih najdišč na Slovenskem. Naselje leži jugovzhodno od Ljubljane na Dolenjskem, okoli nekdanj božjepotne cerkvice sv. Magdalene. Okrog naselbine leže gomile. Bogate izkopenine pričajo o njeni več kot tisoč let trajajoči poseljenosti. Najstarejše izkopenine pripadajo kulturi žarnih grobišč, ki se začnejo okoli leta 1100 pred Kristusom, najmlajše pa sodijo v rimsko obdobje, torej že v čas po Kristusu. Svoj razcvet je Magdalenska Gora doživljala sredi prvega tisočletja pred Kristusom.

Na Magdalenski Gori je bilo izkopanih nad 1000 grobov, združenih v velike in visoke gomile. Samo muzej v Ljubljani hrani nad 600 najdenih predmetov, dosti jih je na Dunaju, največ pa v Harvardu, država Massachusetts, v ZDA. Izkopavanja so vodili K. Dežman oziroma Shultz v osemdesetih letih 19. stoletja, J. Pečnik v devetdesetih letih ter Marija, vojvodinja Mecklenburška, v prvih dveh desetletjih prejšnjega stoletja. Najbogatejše so prav njene najdbe, pa ne le najbogatejše, temveč tudi najbolj strokovne: vojvodinja, doma z Bogenšperka, je že uporabljala drobno orodje, sejala prekopano zemljo, skicirala najdišča in predmete ter vse tudi fotografirala. Odkrili so tudi svastiko, nekakšen štirikraki križ iz konjskih glav, kar tudi dokazuje vpliv vzhodne kulture. Stilizirana glava s svastike je bila sprejeta v grb občine Grosuplje (Müller et al., 1995, str. 45-48).

Magdalenska Gora slovi zlasti po izdelkih halštatske torevtike, saj je krepko na prvem mestu pri nas po doslej znanih primerih tako okrašenih situl, pasnih spon, čelad in drugih izdelkov (Vuga, 1988, str. 17).

Še pred drugo svetovno vojno je v Žužemberku delalo poleg mlinov, kovačij in žag tudi mnogo drugih obrtnikov. Tik pod gradom so leta 1712 zgradili drugi žužemberški mlin in ga leta 1716 preuredili v mlin za papir (papirnico). Leta 1792 jo je prevzel tiskar Ignac Kleinmayr. Obratovala je vse do leta 1875, saj je tiskar uporabljal papir v svojih tiskarnah v Celovcu in v Ljubljani, del proizvodnje pa je prodajal. Dediči so jo po njegovi smrti prodali. Leta 1919 je bila preurejena v usnjarno. V njej so med drugo svetovno vojno delali čevlje tudi za partizansko vojsko. Že leta 1730 je imel Žužemberk smodničarja, ki je izdeloval strelni smodnik, dokler ni bila v Trziču odprta državna smodnišnica. Imeli so tudi svojo valjalnico (izdelovanje blaga za odeje, zimske suknje in vojaške obleke). Pred drugo svetovno vojno je bilo v trgu veliko trgovin, gostiln, različnih obrtnikov, zlasti lectarji in svečarji so sloveli daleč naokrog (Debeljak et al., 1996, str. 121).

Na Dolenjskem je bilo razširjeno tudi nogavičarstvo. Kot mnoge druge manufakture je tudi Bogatajeva nogavičarna na Dolenjskem izšla iz prostih kmečkih pletilcev, ki jih je potem podjetnik izšolal za izdelavo kakovostnejših nogavic in jih istočasno trdneje povezal. Leopold Bogataj je bil ljubljanski trgovec in je postal organizator pletenja na Dolenjskem tako, da je poleti 1764 odprl v Višnji Gori, kot je sam rekel »prosto šolo« za pletenje. Uvodna šolska oblika organizacije proizvodnje je trajala približno sedem mesecev. Kmalu je v tem mestu postavil štiri statve za pletenje na hamburški način, še dalje pa so proizvajale pod okriljem Bogatajeve založniške oblike dela kmečke pletilke po domovih, predvsem tiste, ki so prej hodile v šolo. V začetku je proizvodnja znašala 1000 ducatov ali 6000 parov nogavic. Zaradi nezadostnih investicijskih sredstev je kombinirani način obratovanja začel po treh letih dela propadati. Leta 1768 je Bogatajevo nogavičarno prevzela skupina ljubljanskih trgovcev, ki so jo sestavljali Matija Bartolotti, Jožef Desselbrunner in Leopold Petz. Ti so izpopolnili obe obliki proizvodnje. Leta 1769 so že imeli predice po vsej Dolenjski (Šorn, 1984, str. 91-92).

1.2. KOČEVSKA

Kočevska je samosvoj predel Dolenjske, ki ga je do druge svetovne vojne opredeljevala etnična skupina Kočevarjev, danes pa nepregledno prostranstvo gozdov Kočevskega Roga, Stojne, Male, Velike in Goteniške gore z bogato tradicijo gozdarstva in lovstva.

Kočevska je bila zaradi svoje odročnosti, prostranih gozdov in slabe rodovitnosti redko naseljena. Sredi 14. stoletja so njeni tedanji lastniki grofje Ortenburški tu naselili svoje podložnike iz Koroške in Tirolske, ki so s krčenjem gozdov pridobili za naselitev primeren prostor in zgradili številna naselja. Priseljenci, za katere se je udomačilo ime Kočevarji, so se kot posebna etnična skupina ohranili vse do začetka druge svetovne vojne, ko so se odselili v Posavje, po končani vojni pa v Avstrijo ter dalje po svetu. Ker so naseljevali pretežno gozdnato območje, ki zaradi ostrega podnebja ni bilo najbolj primerno za poljedelstvo, je bilo kočevarsko gospodarstvo odvisno predvsem od lesa in lesnih izdelkov. S cesarskim patentom jim je bilo, tako kot Ribničanom, leta 1492 dovoljeno prodajati svoje izdelke po vseh deželah avstrijskega cesarstva. Toda Kočevarji so se od prodaje suhe robe kmalu preusmerili v krošnjarjenje z drobnim galanterijskim blagom, na Dunaju pa so sloveli kot odlični kostanjarji. Na ozemlju, ki so ga poseljevali Kočevarji, se je ohranilo le malo stavbne dediščine. Lep primer je leseno gospodarsko poslopje v Starih žagah. Tudi Ribničani so lahko prodajali doma narejene lesene predmete. Potujoči rešetarji – krošnjarji so odšli na pot zgodaj spomladi, domov pa so se vračali jeseni. Vse do druge svetovne vojne so hodili s krošnjo na hrbtu po svetu, danes pa značilnega Ribničana lahko vidimo le na turistično-folklornih prireditvah.

Večina izpraznjenih kočevarskih naselij je bila poleti 1942 požgana v veliki italijanski ofenzivi. Prazno in gozdnato območje Kočevske, zlasti še Kočevski Rog, je dajalo zavetje političnemu in vojaškemu vodstvu NOB, partizanskim bolnišnicam, tiskarnam in delavnicam, v mestu Kočevje pa se je v jeseni 1943 sestal prvi slovenski parlament. Po končani drugi svetovni vojni je bilo v Kočevskem Rogu usmrčenih več tisoč slovenskih domobrancev in pripadnikov drugih oboroženih formacij, velik del Kočevske pa je bil spremenjen v zaprto območje. Šele v zadnjih petnajstih letih je to območje ponovno delno dostopno (Dražumerič, Hudoklin, 1993, str. 20-23).

V Kočevskem Rogu je od 19. julija do 15. avgusta 1942 delovala radijska oddajna in sprejemna postaja, do roške ofenzive je delovala glavna tehnika na Jelenici, po nemški ofenzivi se je na T 14 pri Pugledu naselila »Stiška okrožna tehnika«, ki je prevzela razmnoževanje vseh centralnih glasil v nakladi do 2500 izvodov, brošure pa so tiskali tudi v tri do pet tisoč izvodih. Vse to so raznašali kurirji po vsej Sloveniji. Tehnika je kasneje dobila ime Urška. Ko so dobili iz Novega mesta še mali tiskarski stroj, se je spremenila v tiskarno, ki se je konec junija 1944 preimenovala v Partizansko tiskarno in je zaposlovala preko sto delavcev (Debeljak et al., 1996, str. 147).

1.3. BELA KRAJINA

Bela krajina je v preteklosti gospodarsko zaostajala za osrednjimi slovenskimi pokrajinami. Eden od vzrokov je bila tudi slaba prometna povezanost. Največja naravna ovira za ugodnejšo

prometno povezavo so bili Gorjanci in so to ostali vse do danes. Od maja leta 1914, ko je v Metliko prvič pripeljal vlak, je bila železnica glavna prometna žila skozi Belo krajino. Z Novim mestom je bila Metlika povezana z državno cesto, ki je šla naprej v Karlovac. Pred drugo svetovno vojno je bil za trgovanje s Hrvaško pomemben tudi promet po reki Kolpi, ki so ga opravljali s čolni. Čoln je imela vsaka vas ob Kolpi. Okrog leta 1936 so na Krasincu uvedli brod, ki je imel stalnega brodarja in je vozil podnevi in ponoči.

Prve zametke industrije v metliški občini lahko najdemo v 19. stoletju, kjer je bila železolivarna v Gradacu največji industrijski objekt. Zaradi nahajališč primerne ilovice je bilo območje Metlike znano tudi po opekarski dejavnosti. Opekarna je bila prav tako v Gradacu in je delovala do druge svetovne vojne.

V črnomaljski občini prav tako ni bilo pred drugo svetovno vojno pravih možnosti za industrijo. V Kanižarici pri Črnomlju je delal le rudnik rjavega premoga, ki je bil odprt leta 1857. Danes je le-ta v procesu zapiranja. Industrija v pravem pomenu besede se je v občini začela razvijati deloma po prvi dokončno pa po drugi svetovni vojni. Leta 1917 so postavili prvo parno žago.

Po drugi svetovni vojni doživimo v Beli krajini prvi večji razvoj industrije. Le-ta je z boljšo gospodarsko in prometno povezanostjo z drugimi kraji Slovenije prinesla spremembe tudi na razna življenjska področja. Pomembna je bila tudi zato, ker je zaježila izseljevanje domačinov. Takoj po drugi svetovni vojni so začeli obravnavano področje elektrificirati. Iz predvojnih obrtnih delavnic so rasli industrijski obrati, nastajali pa so tudi novi, največ v petdesetih in šestdesetih letih. Posodabljanje in asfaltiranje cest od šestdesetih let naprej je poživilo trgovino, promet in tranzitni turizem, zaposlenost pa je dvignila osebno življenjsko raven. Prva tovarna v Metliki je bila Belokranjska trikotažna industrija oziroma Beti Metlika, druga tovarna je bil Novoteksov obrat II., tretja pa Komet (Kokot, 1996, str. 34-35).

2. GOSPODARSKA STRUKTURA IN GOSPODARSKA MOČ REGIJE TER POSLOVANJE GOSPODARSKIH DRUŽB

2.1. GOSPODARSKA STRUKTURA IN GOSPODARSKA MOČ REGIJE

Jugovzhodna Slovenija je bila še pred štirimi desetletji tipična agrarna regija. Zaradi industrializacije je bistveno spremenila svojo gospodarsko strukturo, za katero je značilno, da sekundarni sektor v regiji še vedno zaposluje večji del prebivalcev in da je pomen kmetijstva še vedno precejšen (Pečar, 2002, str. 37). Regija je torej iz pretežno kmetijskega in manj razvitega območja na jugu Slovenije postala gospodarsko uspešna in prepoznavna tudi izven meja države.

Tako danes regijo po metodi za ekspertno oceno razvojnih možnosti slovenskih regij (razvili so jo na Inštitutu za ekonomska raziskovanja s pomočjo strokovnjakov Urbanističnega inštituta) uvrščamo med prosperitetne regije s pozitivno ocenjenimi razvojnimi potenciali, ne pa med stagnantne regije ali celo regije s slabimi socio-ekonomskimi razmerami (Regionalni razvoj, 2004).

Tabela 1: Struktura prihodkov v Jugovzhodni Sloveniji po področjih standardne klasifikacije dejavnosti v letu 2002

Oznaka	Opis	Prihodki	
		znesek (v mio SIT)	delež (v %)
A	Kmetijstvo, lov, gozdarstvo	23.745	3,2
B	Ribištvo	0	0,0
C	Rudarstvo	964	0,1
D	Predelovalne dejavnosti	554.209	73,8
E	Oskrba z elektriko, plinom, vodo	4.223	0,6
F	Gradbeništvo	37.036	4,9
G	Trgovina; popravila motornih vozil in izdelkov široke porabe	95.016	12,6
H	Gostinstvo	2.347	0,3
I	Promet, skladiščenje in zveze	13.567	1,8
J	Finančno posredništvo	296	0,0
K	Poslovanje z nepremičninami, najem in poslovne storitve	13.597	1,8
M	Izobraževanje	497	0,1
N	Zdravstvo in socialno varstvo	4.795	0,6
O	Druge javne, skupne in osebne storitvene dejavnosti	970	0,1
	Skupaj	751.263	100,0

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 7.

Na območju regije posluje 4,4% vseh gospodarskih družb v Sloveniji, ki zaposlujejo 6,5% vseh zaposlenih v gospodarskih družbah na ravni države.

Iz tabele ena je razvidno, da so po deležu ustvarjenih prihodkov v Jugovzhodni Sloveniji v gospodarski strukturi najmočnejše zastopane predelovalne dejavnosti, ki predstavljajo kar 73,8% vseh prihodkov regije. Predelovalnim dejavnostim sledi dejavnost trgovine, popravil motornih vozil in izdelkov široke porabe, ki je leta 2002 ustvarila 12,6% prihodkov regije. Med pomembnejšimi dejavnostmi v regiji so še gradbeništvo, ki je ustvarilo slabih 5% vseh prihodkov regije ter kmetijstvo, lov in gozdarstvo s 3,2% ustvarjenih prihodkov. Slabše so v gospodarski strukturi Jugovzhodne Slovenije zastopane dejavnosti terciarnega sektorja, ki so v letu 2002 regiji prinesle le od 0,1 do 1,8% vseh prihodkov. Te dejavnosti so: promet, skladiščenje in zveze, poslovanje z nepremičninami, zdravstvo in socialno varstvo, gostinstvo, izobraževanje, druge javne, skupne in osebne storitvene dejavnosti ter finančno posredništvo. To regiji ni prineslo omembe vrednega prihodka. Enako velja tudi za ribištvo, ki skupaj s kmetijstvom, lovom in gozdarstvom predstavlja primarni sektor.

Gospodarsko moč regije oziroma njeno razvitost najbolje opredeljujeta kazalca dodana vrednost (ki izraža tudi notranjo finančno moč podjetij) in bruto domači proizvod na prebivalca (Šiško-Debeljak, 2003, str. 12). Bruto domači proizvod na prebivalca je hkrati tudi kazalec regionalne rasti. Njegova rast se uporablja kot indikator sprememb v gospodarski blaginji. Kot kazalca

regionalne rasti bi lahko uporabili tudi bruto domači proizvod in bruto domači proizvod na zaposlenega. Bruto domači proizvod kaže produktivne sposobnosti oziroma zmožnosti, ki so deloma odvisne tudi od tega, v kolikšni meri je regija sposobna privabljati kapital in delovno silo iz drugih regij. Bruto domači proizvod na zaposlenega pa se največkrat uporablja kot indikator sprememb v regionalni konkurenčnosti in se kaže skozi stopnjo rasti produktivnosti (Armstrong, Taylor, 1993, str. 58).

V letu 2001 je Jugovzhodna Slovenija ustvarila 6,3% slovenske bruto dodane vrednosti. Precej pod povprečjem je bila po deležu ustvarjene bruto dodane vrednosti v storitvenih dejavnostih (45,2%, slovensko povprečje znaša 60,8%), nadpovprečna pa na področju kmetijstva (5,5%, slovensko povprečje je 3,2%), industrije (42,7%, slovensko povprečje je 30,2%) in gradbeništva (6,6%, slovensko povprečje tu znaša 5,8%). Največ dodane vrednosti je torej Jugovzhodna Slovenija ustvarila na področju industrije, kjer je slovensko povprečje presegla za dobrih dvanajst odstotnih točk.

Tabela 2: Neto dodana vrednost po velikosti gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letih 2001 in 2002

Opis	Neto dodana vrednost (v mio SIT)		Struktura (v %)		Indeks
	leto 2002	leto 2001	leto 2002	leto 2001	2002/2001
Majhne	34.925	30.027	20,1	19,6	116,3
Srednje	22.064	20.232	12,7	13,2	109,1
Velike	116.564	102.828	67,2	67,2	113,4
Skupaj	173.553	153.087	100,0	100,0	113,4

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 15.

Povečanje neto dodane vrednosti kaže izboljšanje finančne moči vseh gospodarskih družb. V povprečju so gospodarske družbe, tako po velikosti kot po občinah, ustvarile neto dodano vrednost in jo v primerjavi z letom prej tudi povečale. Največ neto dodane vrednosti je bilo v letu 2002 ustvarjene v velikih gospodarskih družbah, največjo finančno moč pa imajo gospodarske družbe v občini Novo mesto. Sledijo jim gospodarske družbe v občinah Kočevje, Črnomelj in Trebnje. Največ neto dodane vrednosti so leta 2002 v primerjavi z letom 2001 ustvarile gospodarske družbe v občini Semič. Svojo neto dodano vrednost so povečale za kar 44,3%. Največ finančno šibkih gospodarskih družb je bilo leta 2002 v občinah Kostel, Osilnica, Loški Potok, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Škocjan ter v občini Sodražica in Žužemberk. Od teh občin so neto dodano vrednost najbolj povečale gospodarske družbe v občini Loški Potok, ki so neto dodano vrednost leta 2002 v primerjavi z letom prej povečale za 18,1%. V Jugovzhodni Sloveniji pa je bilo v letu 2002 tudi nekaj občin, v katerih so gospodarske družbe svojo finančno moč zmanjšale. To so bile občine Osilnica, Škocjan in Kostel. Najslabši položaj je bil v občini Kostel, kjer so gospodarske družbe neto dodano vrednost leta 2002 v primerjavi z letom 2001 zmanjšale za dobrih 44%.

Tabela 3: Bruto domači proizvod za Jugovzhodno Slovenijo v letu 2001

Opis	Jugovzhodna Slovenija
BDP (v mio EUR)	1.373
Delež regije v skupnem slo BDP (v %)	6,3
BDP na prebivalca (v EUR)	9.936
Indeks (Slovenija = 100)	90,7

Vir: Statistične informacije, 2003, str. 3.

Po višini bruto domačega proizvoda na prebivalca je bila Jugovzhodna Slovenija v letu 2001 z 9.936 EUR na četrtem mestu. Le-ta je znašala okoli 91% slovenskega povprečja, kar po oceni Urada za makroekonomske analize in razvoj (UMAR) predstavlja okoli 62% povprečja Evropske unije (Pečar, 2002, str. 37).

Analiza kupne moči prebivalstva temelji na dveh glavnih kazalcih: bruto plačah na zaposlenega in bruto osnovi za dohodnino na prebivalca (Šiško-Debeljak, 2003, str. 7).

Po ekonomski in kupni moči prebivalcev je regija močna takrat, kadar izkazuje visoko dohodnino na prebivalca in nadpovprečne bruto plače na zaposlenega. Ekonomska moč prebivalstva Jugovzhodne Slovenije, merjena z bruto osnovo za dohodnino na prebivalca, je leta 2001 znašala 970.174 SIT. Bila je podpovprečna in je znašala 94,2% slovenskega povprečja (Pečar, 2002, str. 37). Z upoštevanjem rasti cen življenjskih potrebščin (7,5%) je povprečna bruto plača na zaposlenega na mesec, ki je znašala 217.062 SIT ob 14,6% povečanju v vseh gospodarskih družbah skupaj v regiji povečala realno vrednost, kar velja v povprečju za družbe vseh velikosti in vse občine razen Osilnice, Škocjana, Kostela in Sodražice. V Sloveniji je bila leta 2002 povprečna bruto plača na delavca na mesec 210.299 SIT ob 10,1% povečanju. Večja kot razlika med rastmi je bila razlika med povprečnimi plačami na delavca na mesec. Povprečna plača je v Jugovzhodni Sloveniji leta 2002 presegla republiško povprečje za dobre 3%, med velikostmi pa le velike gospodarske družbe in od občin le občini Novo mesto in Škocjan.

Gospodarska moč regije se bistveno ne spreminja. Delež v prihodkih od prodaje se je leta 2002 glede na leto 2001 sicer zmanjšal od 7,2% na 7,0%, delež neto dodane vrednosti se ni bistveno spremenil in obsega 6,6% neto dodane vrednosti države, neto čisti dobiček pa je v letu 2002 imel 10,5% delež – v letu 2001 je bila v Sloveniji neto izguba (Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 1, 13).

2.2. POSLOVANJE GOSPODARSKIH DRUŽB

Kazalniki poslovanja za določeno regijo odražajo specifičnost te regije in pogoje, v katerih gospodarske družbe poslujejo. S primerjavo teh kazalnikov je možna primerjava med samimi regijami, seveda pa tudi s Slovenijo kot skupnim ekonomskim prostorom, v katerem gospodarske družbe poslujejo.

2.2.1. Razvrstitev gospodarskih družb po velikosti, dejavnosti in občinah

Gospodarske družbe razvrščamo na majhne, srednje in velike na podlagi podatkov o povprečnem številu zaposlenih, čistih prihodkih iz prodaje in vrednosti aktive na zadnji dan leta takole (Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 5):

- majhne gospodarske družbe so družbe, ki izpolnjujejo dve izmed naslednjih meril:
 - povprečno število zaposlenih v poslovnem letu ne presega 50,
 - čisti prihodki od prodaje v poslovnem letu so manjši od 1.000.000.000 SIT,
 - vrednost aktive ob koncu poslovnega leta ne presega 500.000.000 SIT¹.
- srednje gospodarske družbe so družbe, ki niso majhne in izpolnjujejo dve od naslednjih meril:
 - povprečno število zaposlenih v poslovnem letu ne presega 250,
 - čisti prihodki od prodaje v poslovnem letu so manjši od 4.000.000.000 SIT,
 - vrednost aktive ob koncu poslovnega leta ne presega 2.000.000.000 SIT.
- velike gospodarske družbe so družbe, ki niso niti majhne niti srednje.

Tabela 4: Razvrstitev gospodarskih družb Jugovzhodne Slovenije po velikosti, njihovo povprečno število zaposlenih in prihodki v letu 2002 ter vrednost premoženja konec leta 2002

Opis	Gospodarske družbe		Zaposleni (leto 2002)		Prihodki (leto 2002)		Sredstva 31.12.2002	
	število	delež (%)	število	delež (%)	znesek (v mio SIT)	delež (%)	znesek (v mio SIT)	delež (%)
Majhne	1.567	94,7	8.905	29,3	125.396	16,7	103.292	19,1
Srednje	51	3,1	4.961	16,3	89.801	12,0	76.794	14,2
Velike	37	2,2	16.520	54,4	536.067	71,4	359.855	66,6
Skupaj	1.655	100,0	30.385	100,0	751.263	100,0	539.942	100,0

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 5.

Podatki v tabeli štiri kažejo, da je konec leta 2002 v Jugovzhodni Sloveniji delovalo 1.655 gospodarskih družb, ki so oddale zaključne račune in zaposlovale 30.385 delavcev. Število gospodarskih družb se je v primerjavi z letom 2001 povečalo za 1,4%, število zaposlenih pa se je zmanjšalo minimalno – za 0,04%. Od 1.655 gospodarskih družb je bilo 37 velikih, 51 srednjih in kar 1.567 majhnih. Število gospodarskih družb po velikosti se je v primerjavi z razvrstitvijo v letu 2001 precej spremenilo (delež števila velikih gospodarskih družb je bil takrat 4,4%, srednjih 7,0% in majhnih 88,5%), kar je predvsem posledica spremenjenih meril za razvrščanje družb po Zakonu o gospodarskih družbah.

Po zaposlenih, ustvarjenih prihodkih in vrednosti sredstev so bile najpomembnejše velike gospodarske družbe. Imele so 54,4% zaposlenih, 66,6% premoženja in ustvarile 71,4%

¹ Zneski letnih prihodkov in povprečnih sredstev se na koncu vsakega poslovnega leta usklajujejo z gibanjem tolarja v primerjavi z evrom po tečaju Banke Slovenije, če se razmerje spremeni za več kot 5%. Zaradi tega so tolarski zneski, ki služijo kot sodilo za razporejanje gospodarskih družb na velike, srednje in male, v letu 2002 večji, kot je zapisano v Zakonu o gospodarskih družbah (Turk et al., 1999, str. 280).

prihodkov vseh gospodarskih družb v regiji. Precej manjši obseg zaposlenih (29,3%), sredstev (19,1%) in prihodkov (16,7%) kot velike družbe, so imele majhne po velikosti, ki jih je bilo po številu skoraj 95%. Po številu sicer več gospodarskih družb kot med velike, je bilo razvrščenih med srednje z najmanj zaposlenimi, prihodki in sredstvi.

V Jugovzhodni Sloveniji je v primerjavi s Slovenijo gospodarska pobuda precej močnejše skoncentrirana v velikih gospodarskih družbah, vpliv majhnih družb pa je manjši. V Sloveniji so velike gospodarske družbe od skupnih prihodkov ustvarile 59% prihodkov (50% zaposlenih), srednje 16% prihodkov (18% zaposlenih) in majhne družbe 25% prihodkov (zaposlenih 32%) (Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 6).

Tabela 5: Razvrstitev gospodarskih družb Jugovzhodne Slovenije po Standardni klasifikaciji dejavnosti v letu 2002

Oznaka	Opis	Gospodarske družbe	
		število	delež (%)
A	Kmetijstvo, lov, gozdarstvo	34	2,1
B	Ribištvo	1	0,1
C	Rudarstvo	2	0,1
D	Predelovalne dejavnosti	418	25,3
E	Oskrba z elektriko, plinom, vodo	6	0,4
F	Gradbeništvo	139	8,4
G	Trgovina; popravila motornih vozil in izdelkov široke porabe	521	31,5
H	Gostinstvo	67	4,0
I	Promet, skladiščenje in zveze	101	6,1
J	Finančno posredništvo	15	0,9
K	Poslovanje z nepremičninami, najem in poslovne storitve	287	17,3
M	Izobraževanje	19	1,1
N	Zdravstvo in socialno varstvo	15	0,9
O	Druge javne, skupne in osebne storitvene dejavnosti	30	1,8
	Skupaj	1.655	100,0

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 7.

Po številu gospodarskih družb (pa tudi po ustvarjenem prihodku, številu zaposlenih in velikosti premoženja) je bila v letu 2002 najbolj zastopana predelovalna dejavnost. V njej je 68,2% zaposlenih, z 69,0% sredstev po stanju konec leta, ustvarilo 73,8% vseh prihodkov regije. Vloga predelovalnih dejavnosti je v Jugovzhodni Sloveniji mnogo večja kot to velja za državo. V Sloveniji so podjetja predelovalnih dejavnosti ustvarila 37% vseh prihodkov, zaposlovala pa so 46% zaposlenih. Največ gospodarskih družb (521 ali 31,5% vseh) je bilo razvrščenih v dejavnost trgovine ter popravil motornih vozil in izdelkov široke porabe, ki je bila po obsegu vseh treh postavk (ustvarjen prihodek, število zaposlenih in velikost premoženja) na drugem mestu.

Pomembnejše dejavnosti v regiji so še gradbeništvo, kmetijstvo, lov in gozdarstvo ter poslovanje z nepremičninami, najemi in poslovnimi storitvami.

Pri primerjavi predstavljenih podatkov z istovrstnimi za leto 2001 ugotovimo, da je bila predelovalna dejavnost glavni vir novih zaposlitev v regiji, saj se je število zaposlenih v tej dejavnosti v letu 2002 povečalo za preko dvesto, medtem ko je pri ostalih dejavnostih viden manjši porast ali večji ali manjši padec zaposlenih (Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 8).

V naslednji tabeli prikazujem osnovne podatke, ki kažejo gospodarsko aktivnost občin v regiji.

Tabela 6: Razvrstitev gospodarskih družb Jugovzhodne Slovenije v letu 2002 po občinah

Opis	Gosp. družbe		Zaposleni		Prihodki		Sredstva 31.12.2002	
	število	delež (%)	število	delež (%)	znesek (v mio SIT)	delež (%)	znesek (v mio SIT)	delež (%)
Črnomelj	197	11,9	2.832	9,3	52.912	7,0	40.669	7,5
Kočevje	238	14,4	3.755	12,4	44.955	6,0	38.843	7,2
Loški Potok	11	0,7	93	0,3	1.224	0,2	1.757	0,3
Metlika	83	5,0	1.975	6,5	28.574	3,8	27.556	5,1
Novo mesto	607	36,7	14.659	48,2	505.990	67,4	342.412	63,4
Osilnica	3	0,2	30	0,1	250	0,0	326	0,1
Ribnica	153	9,2	1.483	4,9	19.205	2,6	15.243	2,8
Semič	28	1,7	1.210	4,0	9.313	1,2	8.540	1,6
Šentjernej	49	3,0	776	2,6	10.147	1,4	6.667	1,2
Škocjan	11	0,7	159	0,5	3.509	0,5	3.378	0,6
Trebnje	170	10,3	2.645	8,7	64.738	8,6	45.154	8,4
Dolenjske Toplice	28	1,7	99	0,3	1.986	0,3	1.525	0,3
Kostel	10	0,6	41	0,1	351	0,0	519	0,1
Mirna Peč	12	0,7	110	0,4	678	0,1	302	0,1
Sodražica	29	1,8	228	0,8	3.986	0,5	3.603	0,7
Žužemberk	26	1,6	289	1,0	3.446	0,5	3.447	0,6
Skupaj	1.655	100,0	30.385	100,0	751.263	100,0	539.942	100,0

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 8.

Iz tabele vidimo, da je bila v letu 2002 gospodarno najbolj aktivna Mestna občina Novo mesto, v kateri je 48,2% vseh zaposlenih regije s 63,4% sredstev, ustvarilo 67,4% prihodkov. Gospodarsko pomembnejše za regijo so bile še občine Kočevje, Črnomelj, Trebnje, Ribnica in Metlika.

2.2.2. Poslovni izid gospodarskih družb

Podatke iz izkaza poslovnega izida so gospodarske družbe sestavile v skladu z novim Slovenskim računovodskim standardom številka 25, ki omogoča ne več tri pač pa dve različici izkaza poslovnega izida. Podatki iz izkaza poslovnega izida so pripravljeni po prvi različici, po kateri morajo poslovni izid izkazati stopenjsko. Zato je že iz delnih rezultatov možno videti, na kateri stopnji oziroma iz katere vrste poslovanja je bil ugotovljen dobiček oziroma izguba.

2.2.2.1. Prihodki

Gospodarske družbe Jugovzhodne Slovenije so v letu 2002 ustvarile skupno 751.263 milijonov tolarjev prihodkov ali za 8,5% več kot v letu poprej. Glede na 7,5% rast cen življenjskih potrebščin in cen na drobno, so se prihodki tudi realno povečali (Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 9).

Tabela 7: Struktura prihodkov v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002 v primerjavi z letom 2001

Element	Znesek (v mio SIT)		Indeks (2001=100)	Struktura (%)	
	I-XII 2002	I-XII 2001		2002	2001
I. Poslovni prihodki	735.207	675.668	108,8	97,9	97,6
Čisti prihodki iz prodaje na domačem trgu	324.578	299.956	108,2	43,2	43,3
Čisti prihodki iz prodaje na tujem trgu	399.537	368.444	108,4	53,2	53,2
Vrednost usredstvenih lastnih proizvodov, storitev, blaga in materiala	2.052	2.943	69,7	0,3	0,4
Drugi poslovni prihodki	9.040	4.324	209,1	1,2	0,6
II. Finančni prihodki	13.412	12.189	110,0	1,8	1,8
Finančni prihodki iz deležev	3.199	1.951	163,9	0,4	0,3
Finančni prihodki od obresti in drugi	10.213	10.238	99,8	1,4	1,5
III. Izredni prihodki	2.644	4.681	56,5	0,4	0,7
Prihodki skupaj (I. + II. + III.)	751.263	692.538	108,5	100,0	100,0

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 9-10.

Iz podatkov vidimo, da so gospodarske družbe največ prihodkov skupaj (97,9%) leta 2002 ustvarile v obliki prihodkov iz poslovanja. Med njimi je bilo več kot polovica (53,2%), v vrednosti 399.537 milijonov tolarjev, čistih prihodkov iz prodaje proizvodov, blaga in materiala na tujem trgu. Ti prihodki so bili za 8,4% večji kot v letu 2001. V primerjavi z enakimi prihodki v Sloveniji, s 13,4% rastjo in 27,3% deležem, ugotovimo, da je bila Jugovzhodna Slovenija bolj izvozno usmerjena kot Slovenija in da je naša najbolj izvozno usmerjena regija.

V primerjavi s preteklim letom so se več kot podvojili drugi poslovni prihodki. Mednje sodijo subvencije, dotacije, regresi, kompenzacije, premije, po novem pa tudi prevrednotovalni poslovni prihodki (dobički od prodaje opredmetenih osnovnih in neopredmetenih dolgoročnih sredstev, zmanjšanja popravkov vrednosti poslovnih terjatev zaradi odprave njihove oslabitve,

odpis poslovnih dolgov,...). Po starih Slovenskih računovodskih standardih so gospodarske družbe tovrstne poslovne prihodke izkazovale med izrednimi prihodki.

Finančni prihodki so v letu 2002 ohranili 1,8% delež v prihodkih skupaj. V primerjavi z letom 2001 so se povečali za 10%. Realno so se povečali finančni prihodki iz deležev in iz dolgoročnih terjatev, znižali (tudi nominalno) pa od kratkoročnih terjatev, njihov delež v finančnih prihodkih je 68,5%. Finančni prihodki od obresti skupaj so znašali 3.513 milijonov tolarjev in imeli ob 55,7% povečanju 26,2% delež v finančnih prihodkih skupaj.

Izredni prihodki so se zmanjšali za 43,5%. Na zmanjšanje so v glavnem vplivale spremembe, ki so nastale z uvedbo novih Slovenskih računovodskih standardov.

Glede na to, da je Jugovzhodna Slovenija najbolj izvozno usmerjena slovenska regija, saj s prodajo na tujem trgu ustvari več kot polovico svojih prihodkov, bom v naslednji tabeli prikazala regijske prihodke v celoti in prihodke ustvarjene na tujem trgu po velikosti gospodarskih družb.

Tabela 8: Ustvarjeni prihodki skupaj in na tujem trgu po velikosti gospodarskih družb v letu 2002

Opis	Prihodki skupaj		Prihodki doseženi na tujem trgu		
	Znesek leto 2002	Struktura leto 2002	Znesek leto 2002	Struktura leto 2002	Delež v prihodkih skupaj
Majhne	125.396	16,7	21.522	5,4	17,2
Srednje	89.801	12,0	26.970	6,8	30,0
Velike	536.067	71,4	351.045	87,9	65,5
Skupaj	751.263	100,0	399.537	100,0	53,2

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 10-11.

Prihodke iz prodaje na tujem trgu je v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002 ustvarilo 428 družb od skupno 1.655 ali dobra četrtina vseh. Pri njih so se prihodki na tujem trgu povečali za 8,5% in imeli v skupnem prihodku izvoznikov regije 53,2% delež. Družbe – izvozniki so imele 75,2% vseh zaposlenih in 79,4% vseh sredstev regije. Na poslovno uspešnost teh družb je med drugim vplivalo tudi gibanje povprečnih tečajev. Povprečni tečaj evra je bil v letu 2002 za 4,2% višji od povprečnega tečaja v letu 2001, povprečni tečaj ameriškega dolarja pa nižji za 1,0%. Rast tečajev je bila nižja od domače rasti cen, kar kaže, da so bile gospodarske družbe, s prihodki ustvarjenimi na tujem trgu v slabšem položaju kot gospodarske družbe, ki so prihodke ustvarjale le na domačem trgu. To v glavnem velja za družbe, ki so pomemben delež svojih prihodkov ustvarile na tujem trgu in hkrati več izvažale kot uvažale. Večji delež od regijskega povprečja je imelo stoenainštirideset gospodarskih družb, od republiškega pa še petinosemdeset družb. Deset gospodarskih družb z največjimi zneski je ustvarilo skoraj 85% vseh prihodkov regije, ustvarjenih na tujem trgu (Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 9-11).

Največ prihodkov na tujem trgu so leta 2002 ustvarile velike gospodarske družbe. Za njih je bilo značilno, da so več prihodkov dosegle na tujem kot na domačem trgu, majhne in srednje velike gospodarske družbe pa so več prihodkov ustvarile doma. Od občin je največ prihodkov na tujem trgu dosegla občina Novo mesto (kar 75,2%), deleži ostalih občin pa so bili mnogo manjši. Omembe vredne sta bili le občina Trebnje s 5,7% ustvarjenih prihodkov na tujem trgu in občina Metlika (3,3% prihodkov doseženih na tujem trgu) ter občini Ribnica in Semič.

2.2.2.2. Odhodki

Tabela 9: Struktura odhodkov v Jugovzhodni Sloveniji v letih 2001 in 2002

Element	Znesek (mio SIT)		Indeks (2001=100)	Struktura (%)	
	I-XII 2002	I-XII 2001		2002	2001
I. Poslovni odhodki	709.279	657.212	107,9	97,3	97,1
1. Stroški blaga, materiala in storitev	560.975	519.381	108,0	77,0	76,7
Nabavna vrednost prodanega blaga	94.557	89.819	105,3	13,0	13,3
Stroški materiala	344.959	297.416	116,0	47,3	43,9
Stroški storitev	92.228	81.872	112,6	12,7	12,1
2. Stroški dela	104.746	94.494	110,9	14,4	14,0
Plače	79.145	68.247	116,0	10,9	10,1
Stroški pokojninskih in drugih zavarovanj	10.914	11.280	96,8	1,5	1,7
Drugi stroški dela	14.688	14.967	98,1	2,0	2,2
3. Amortizacija	32.230	31.430	102,5	4,4	4,6
4. Prevrednotovalni poslovni odhodki pri osnovnih sredstvih	1.303	2.169	60,1	0,2	0,3
5. Prevrednotovalni poslovni odhodki pri obratnih sredstvih	4.647	3.143	147,8	0,6	0,5
6. Drugi poslovni odhodki	8.227	8.189	100,5	1,1	1,2
7. Povečanje zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje	-2.849	-1.596	178,6	0,4	0,2
II. Finančni odhodki	18.192	17.473	104,1	2,5	2,6
1. Prevrednotovalni finančni odhodki	4.377	3.683	118,8	0,6	0,5
2. Finančni odhodki za obresti in iz drugih obveznosti	13.815	13.790	100,2	1,9	2,0
III. Izredni odhodki	1.208	2.300	52,5	0,2	0,3
Odhodki skupaj (I. + II. + III.)	728.679	676.985	107,6	100,0	100,0

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 11-12.

V letu 2002 so gospodarske družbe v Jugovzhodni Sloveniji obračunale za 728.679 milijonov tolarjev odhodkov ali za 7,6% več kot v letu prej. Povečanje odhodkov je bilo za odstotno točko nižje od povečanja prihodkov skupaj. V njih je upoštevana razlika v zalogah nedokončane proizvodnje in gotovih proizvodov na začetku in koncu obračunskega obdobja. Odhodki so tako kot prihodki razporejeni v tri osnovne skupine (Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 11-14):

- POSLOVNI odhodki so imeli med odhodki največji delež. Gospodarske družbe so jih obračunale v znesku 709.279 milijonov tolarjev s 7,9% povečanjem in 97,3% deležem. Med njimi imajo pomembne deleže stroški blaga, materiala in storitev, ki so imeli nadpovprečno rast in dosegli skoraj 80% delež v poslovnih odhodkih. Najnižjo, 5,3% rast je imela nabavna vrednost prodanega blaga. Nadpovprečno, za 16% so se povečali stroški materiala, ki so predstavljali slabo polovico poslovnih odhodkov, stroški storitev pa so se povečali za 12,6%. Po obsegu sledijo stroški dela, ki so se leta 2002 glede na leto 2001 povečali za 10,9% in imeli 14,4% delež v celotnih odhodkih. Vključujejo stroške plač, stroške za pokojninsko in drugo zavarovanje ter druge stroške dela. Za plače so gospodarske družbe v letu 2002 namenile 79.145 milijonov tolarjev, kar je za 16% več kot v letu poprej. V prilogi 2 prikazujem podatke o gibanju povprečnih plač v letu 2002 v regiji skupaj, po posameznih občinah regije in po velikosti pravnih oseb.

Tretji največji delež je med poslovnimi odhodki imela amortizacija od opredmetenih osnovnih sredstev in neopredmetenih dolgoročnih sredstev. Amortizacija, ki je namenjena zagotavljanju enostavne reprodukcije, se je v letu 2002 v primerjavi z letom prej povečala za 2,5%, njen delež v odhodkih pa se je s 4,6% zmanjšal na 4,4%.

Prevrednotovalni poslovni odhodki, ki tako kot amortizacija predstavljajo odpis vrednosti, so nastali zaradi oslabitve neopredmetenih dolgoročnih sredstev in opredmetenih osnovnih sredstev ter obratnih sredstev, ki se nanašajo na izgubo pri prodaji osnovnih sredstev, na popisne primanjkljaje, na uničenje osnovnih sredstev, na oslabitev zalog surovin in materiala, drobnega inventarja in embalaže, nedokončane proizvodnje in proizvodov, trgovskega blaga in poslovnih terjatev. Deleži prevrednotovalnih poslovnih odhodkov so bili manj pomembni in niso imeli vidnejšega vpliva na rast poslovnih odhodkov. Enako velja tudi za druge poslovne odhodke in za spremembe v stroških v zalogah.

- FINANČNI odhodki so v letu 2002 predstavljali 2,5% delež v celotnih odhodkih. Glede na leto 2001 so se povečali za dobre 4%. V njih je bila slaba četrtnina prevrednotovalnih finančnih odhodkov, dobre tri četrtine pa finančnih odhodkov za obresti in druge obveznosti.
- Svojo pomembnost v gospodarskih družbah izgubljajo tudi IZREDNI odhodki. V letu 2002 jih je bilo za 1.208 milijonov tolarjev, kar predstavlja 0,2% vseh odhodkov. Njihov delež se je glede na leto 2001 zmanjšal za 47,5%.

2.2.2.3. Čisti dobiček, čista izguba in neto poslovni izid

Čisti dobiček je pozitiven, čista izguba pa negativen končni poslovni izid, ki ga ugotovi družba, ko s svojimi prihodki pokrije odhodke in davek iz davčnega dobička, ki je praviloma drugačen od poslovnega dobička.

Tabela 10: Čisti dobiček po velikosti gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letih 2001 in 2002

Opis pravnih oseb	Čisti dobiček (v mio SIT)		Število gosp. družb		Indeks (2001=100)
	leto 2002	leto 2001	leto 2002	leto 2001	
Majhne	5.334	4.940	1.061	989	108,0
Srednje	2.497	1.892	42	40	132,0
Velike	20.098	15.459	31	30	130,0
Skupaj	27.929	22.291	1.134	1.059	125,3

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 16.

Čisti dobiček je v letu 2002 imelo 1.134 gospodarskih družb, 75 več kot v letu prej, oziroma 68,5% vseh gospodarskih družb, ki so predložile podatke iz letnih poročil, v znesku 27.929 milijonov tolarjev. V primerjavi z letom 2001 se je čisti dobiček povečal za 25,3%. Kar 93,6% gospodarskih družb, ki so v letu 2002 poslovale s čistim dobičkom, je bilo po velikosti majhnih, delež njihovega dobička v skupnem čistem dobičku pa je bil 19,1%. To pomeni, da je 6,4% srednjih in velikih gospodarskih družb obračunalo 80,9% čistega dobička. Po vrednosti čistega dobička je bila na prvem mestu Mestna občina Novo mesto, po povečanju pa občina Semič.

Tabela 11: Čista izguba po velikosti gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letih 2001 in 2002

Opis pravnih oseb	Čista izguba (v mio SIT)		Število gosp. družb		Indeks (2001=100)
	leto 2002	leto 2001	leto 2002	leto 2001	
Majhne	2.204	1.359	436	390	162,2
Srednje	1.375	705	9	11	194,9
Velike	1.766	4.673	6	8	37,8
Skupaj	5.345	6.738	451	409	79,3

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 16-17.

Čista izguba je v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002 znašala 5.345 milijonov tolarjev. Izkazalo jo je 451 gospodarskih družb oziroma 27,3% vseh, ki delujejo na območju regije. Bila je za 20,7% manjša kot v letu 2001, ko je izgubo izkazalo 409 gospodarskih družb. Po velikosti so imele največ izgube majhne gospodarske družbe, med občinami pa občina Novo mesto.

Vse gospodarske družbe skupaj so v letu 2002 ustvarile za 22.584 milijonov tolarjev več čistega dobička kot čiste izgube. Enaka ugotovitev velja tudi za posamezne velikosti gospodarskih družb in za večino (dvanajst) občin. Več čiste izgube kot dobička so v letu 2002 ustvarile le občine Kočevje, Dolenjske Toplice, Kostel in Mirna Peč. To ugotovitev utemeljujem z naslednjo tabelo.

Tabela 12: Neto čisti rezultat po velikosti gospodarskih družb in po občinah Jugovzhodne Slovenije v letih 2001 in 2002

Opis pravnih oseb	Neto rezultat (v mio SIT)		Struktura (v %)		Indeks 2002/2001
	leto 2002	leto 2001	leto 2002	leto 2001	
Majhne	3.130	3.581	13,9	23,0	87,4
Srednje	1.123	1.187	5,0	7,6	94,6
Velike	18.332	10.785	81,2	69,3	170,0
Skupaj	22.584	15.553	100,0	100,0	145,2
Črnomelj	1.677	1.445	7,4	9,3	116,0
Kočevje	-8	-1.547	0,0	-9,9	0,5
Loški Potok	46	40	0,2	0,3	114,9
Metlika	263	589	1,2	3,8	44,6
Novo mesto	18.178	15.251	80,5	98,1	119,2
Osilnica	4	5	0,0	0,0	79,0
Ribnica	189	-37	0,8	-0,2	
Semič	281	-1.955	1,2	-12,6	
Šentjernej	673	347	3,0	2,2	193,7
Škocjan	5	132	0,0	0,8	3,8
Trebnje	850	798	3,8	5,1	106,5
Dolenjske Toplice	-23	-70	-0,1	-0,4	32,6
Kostel	-40	-11	-0,2	-0,1	370,9
Mirna Peč	-1	-2	0,0	0,0	39,5
Sodražica	154	248	0,7	1,6	62,2
Žužemberk	335	319	1,5	2,1	105,1

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 17-18.

Od leta 1995 do leta 2002 so se čisti dobiček, čista izguba in neto poslovni izid, ugotovljen v letnih poročilih za posamezno leto v regiji gibali takole:

Tabela 13: Neto poslovni izid gospodarskih družb Jugovzhodne Slovenije za obdobje 1995-2002

Leto	Čisti dobiček (v mio SIT)	Čista izguba (v mio SIT)	Neto poslovni izid (v mio SIT)
1995	6.597	8.664	-2.067
1996	7.709	4.644	3.065
1997	10.850	4.217	6.632
1998	11.549	3.280	8.269
1999	13.651	4.299	9.352
2000	20.911	3.234	17.676
2001	22.592	8.994	13.597
2002	27.929	5.345	22.584

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 18.

Neto poslovni izid se je v Jugovzhodni Sloveniji leta 1996 spremenil iz neto izgube v neto dobiček, ki se je do leta 2001 povečeval, v letu 2001 znižal v primerjavi s prejšnjim letom in v letu 2002 ponovno precej povečal. Čisti dobiček se je vsa prikazana leta povečeval, medtem ko je čista izguba s svojim gibanjem krojila gibanje neto poslovnega zida (Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 15-18).

Jugovzhodna Slovenija torej že nekaj let zapored posluje z neto čistim dobičkom. V letu 2001 je bila ena izmed štirih statističnih regij, ki so leto zaključile pozitivno.

2.2.3. Kazalci uspešnosti poslovanja gospodarskih družb

Tabela 14: Nekateri kazalci uspešnosti poslovanja gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letih 2001 in 2002

Opis	JV Slo (2002)	Slovenija (2002)	Primerjava JV Slo s Slovenijo (v %)
Neto dodana vrednost (v mio SIT)	173.553	2.621.627	6,6
Neto čisti dobiček (v mio SIT)	22.584	215.498	10,5
Gospodarnost poslovanja (v %) ¹	103,1	102,0	101,1
Donosnost prihodkov (v %) ²	3,0	1,9	154,6
Dodana vrednost na zaposlenega (v tisoč SIT) - proizvodnost	5.712	5.588	102,2
Povprečna plača na delavca na mesec (v SIT)	217.062	210.299	103,2
Ekonomičnost poslovanja ³			105,3*
Produktivnost ⁴			110,7*
Kapitalna intenzivnost ⁵			65,8*
Investicijska intenzivnost ⁶			80,3*
Finančna struktura ⁷			85,0*
Delež čistih prihodkov od prodaje na tujem trgu v prihodkih skupaj (v %)	53,2	26,1	203,8
Delež čiste izgube v prihodkih skupaj (v %)	1,3	6,3	20,6

Opombe: ¹ = prihodki / odhodki

² = neto čisti dobiček / celotni prihodki

³ = poslovni prihodki / poslovni odhodki

⁴ = prihodki od poslovanja / zaposleni

⁵ = sredstva / zaposleni

⁶ = izdatki za investicije / sredstva

⁷ = delež dolga v virih sredstev

* = podatek za leto 2001

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 19 in Pečar, 2002, str. 97, 129.

Podatki in kazalniki kažejo, da je bila Jugovzhodna Slovenija v letu 2002 poslovno uspešnejša od povprečja Slovenije. Glede na rezultate poslovanja gospodarskih družb spada regija med najuspešnejše v Sloveniji. Gledano v celoti so gospodarske družbe regije tako po ekonomičnosti poslovanja kot tudi po donosnosti prihodkov in produktivnosti dosegle nadpovprečne rezultate. Dobrih 53% vseh prihodkov skupaj je regija ustvarila s prodajo na tujem trgu. To jo še vedno uvršča med naše najbolj izvozno usmerjene regije, čeprav relativno gledano svoje prednosti pred drugimi regijami po tem kazalcu ni povečala, temveč jo je celo nekoliko zmanjšala. Jugovzhodna Slovenija sodi med regije z najmanjšim deležem čiste izgube poslovnega leta v skupnih prihodkih. Po višini plač na zaposlenega malenkost presega slovensko povprečje, pa tudi po višini čistega dobička na zaposlenega. Investicijska aktivnost, merjena z izdatki za investicije na sredstva, se je leta 2001 glede na leto poprej nekoliko znižala in je obenem pod slovenskim povprečjem. Gospodarske družbe Jugovzhodne Slovenije so tudi manj zadolžene kot v povprečju v Sloveniji (Pečar, 2002, str. 37-38), pa tudi po dobičkovnosti prodaje (razmerje med dobičkom iz poslovanja in čistimi prihodki iz prodaje), dobičkovnosti kapitala in dobičkovnosti sredstev sodi Jugovzhodna Slovenija med najuspešnejše regije v Sloveniji (Šiško-Debeljak, 2003, str. 10).

2.2.4. Največja podjetja v regiji

Poslovni rezultati Dolenjske in Bele krajine so bili vedno odvisni od uspešnosti velikih gospodarskih družb. Te ustvarijo več kot 70% regijskih prihodkov in hkrati zaposlujejo več kot polovico zaposlenih v regiji.

Še po koncu druge svetovne vojne je Jugovzhodna Slovenija veljala za ekonomsko nerazvito regijo, s presežkom delavcev in majhno industrijo. Lokalna delovna sila pa je bila tista, ki je pomenila osnovo za razvoj tekstilne industrije v Novem mestu, z razvojem elektronike v šestdesetih letih pa tudi osnovo za razvoj elektronske industrije v manjših mestih kot je Semič (Natek, Natek, 2000, str. 41). Danes glavne stebre dolenjskega in belokranjskega gospodarstva predstavljajo:

- farmacevtsko podjetje KRKA d.d., Novo mesto,
- REVOZ d.d. (avtomobilsko podjetje), Novo mesto,
- ADRIA MOBIL d.o.o., Novo mesto,
- DANFOSS COMPRESSORS d.o.o., Črnomelj in
- TRIMO d.d., Trebnje.

Krka d.d.

Krka je eno vodilnih generičnih farmacevtskih podjetij v Sloveniji in tudi v srednji in vzhodni Evropi. Predmet njihovega poslovanja je farmacevtsko-kemijska dejavnost, v katero sodita poleg proizvodnje in prodaje zdravil na recept in izdelkov za samozdravljenje tudi proizvodnja in prodaja veterinarskih ter kozmetičnih izdelkov. S svojimi izdelki je podjetje prisotno v več kot sedemdesetih državah na različnih koncih sveta, kjer že desetletja s kakovostjo in partnersko zanesljivostjo ustvarjajo vez zaupanja. Na domačem tržišču prodajo le petino izdelkov, vse drugo pa izvozijo in se tako uvrščajo med največje slovenske izvoznike. Na njihovih tržiščih so

spletli trdno marketinško mrežo, ki jo sestavlja šestindvajset predstavništev in trinajst podjetij v tujini, v letu 2003 pa so odprli še predstavništvi v Taškentu (Uzbekistan) in Prištini (Kosovo).

Zgodovina podjetja sega v leto 1954, ko je bil ustanovljen farmacevtski laboratorij Krka z devetimi zaposlenimi. Danes je v Krki in njenih podjetjih in predstavništvih v tujini zaposlenih 3.792 ljudi, ki s svojim znanjem, strokovnostjo in inovativnostjo soustvarjajo prihodnost vedno bolj mednarodno usmerjenega podjetja.

Konec lanskega leta je bilo v podjetju zaposlenih 1167 sodelavcev z univerzitetno izobrazbo, kar predstavlja 33% vseh zaposlenih v družbi. Med njimi je 29 doktorjev in 90 magistrov znanosti. Mednarodno tržno usmerjenost podjetja potrjuje dejstvo, da kar 43% univerzitetno izobraženih sodelavcev dela v podjetjih in predstavništvih v tujini.

Krka je v prvem trimesečju letošnjega leta prodala za rekordnih 28 milijard tolarjev izdelkov, s čimer je za 36% preseгла lansko prodajo v enakem obdobju in za 11% načrtovano prodajo. K izrednemu porastu prodaje v prvem trimesečju je v največji meri prispevalo lansiranje dveh izdelkov za zdravljenje bolezni srca in ožilja, to sta Tenox in Coryol, na trgih Zahodne Evrope, kjer se je prodaja v primerjavi z letom 2003 več kot podvojila (indeks 228). Krka je v tem obdobju izvozila za 23,1 milijard tolarjev proizvodov, kar predstavlja skoraj 83% celotne prodaje. Največ so prodali na trgih zahodne Evrope in čezmorskih tržiščih (25%), vzhodne (24%) ter jugovzhodne Evrope (19%), največjo rast pa beležijo v regiji Zahodna Evropa in čezmorska tržišča, kjer so v primerjavi z lanskim trimesečjem prodali za 128% več izdelkov, 44% rast pa so dosegli na trgih vzhodne Evrope. V prvem trimesečju letošnjega leta je Krka ustvarila 4,2 milijarde tolarjev čistega poslovnega izida, kar je za dobro polovico več kot v enakem lanskem obdobju.

Kot zanimivost lahko povem, da je ruska časopisna hiša Farmaceutski vestnik v sodelovanju s Centrom marketinških študij Farmekspert konec januarja 2003 objavila deset najvplivnejših tujih farmacevtskih proizvajalcev, med katerimi je Krka zasedla drugo mesto. Pred našim podjetjem se je na prvo mesto uvrstil Gedeon Richter, za Krko pa so se uvrstili Aventis, Berlin- Chemie, Servier, Pfizer, Nycomed, Sanofi-Synthelabo, Lek in Glaxo Smith Kline. Raziskava je bila izvedena med več kot šeststo eksperti na področju ruskega farmacevtskega trga.

V prihodnje ima podjetje namen dejavno prodirati na zahodna tržišča in obenem ohranjati prednost, ki jo ima na tradicionalnih trgih, ki segajo od Vladivostoka do Dublina. V skladu s strateškimi usmeritvami inovativnega generičnega proizvajalca farmacevtskih izdelkov bodo razvijali in prodajali kakovostne, varne in učinkovite generične izdelke pod lastnimi blagovnimi znamkami in obenem skrbeli tudi za cenovno dostopnost. Ta zaveza jih spodbuja v prizadevanju za zadovoljstvo vseh – uporabnikov, kupcev, zaposlenih, delničarjev in celotnega okolja.

Krka se je tudi sistematično organizacijsko, marketinško, razvojno in proizvodno pripravila na širitev članstva v Evropski uniji. Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo se je delež tega dela sveta, na katerem Krka posluje že nekaj let, v skupni Krkini prodaji bistveno povečal. Po

pridružitvi Slovenije, Poljske, Češke, Madžarske in baltiških držav predvidevajo, da bodo okoli 60% prodaje ustvarili v Evropski uniji. Leta 2003 so na zahodnoevropskih trgih registrirali osem izdelkov. Tako nadaljujejo večletno sistematično delo širitve na trge Evropske unije, pri čemer ima pomembno vlogo Krkino podjetje na Irskem (Dublin), prek katerega pridobivajo registracije za zdravila znotraj evropskih držav v lastnem imenu (Spletne strani podjetja Krka, 2004).

Revoz d.d.

Revoz je edina tovarna za proizvodnjo avtomobilov v Sloveniji, zaposluje 2.142 ljudi in je največji industrijski delodajalec.

Tovarna Revoz je v celoti vključena v Renaultov industrijski sistem in je poleg francoske tovarne Flins in španske Valladolid ena od treh Renaultovih evropskih tovarn, v katerih izdelujejo clia. V letu 2003 so v Revozu izdelali 188.200 cliov, po produktivnosti pa se tovarna uvršča v sam vrh najuspešnejših evropskih tovarn vseh evropskih avtomobilskih proizvajalcev in sicer na šesto mesto. Med leti 1999 in 2003 so naložbe v Revoz dosegle nekaj manj kot 400 milijonov evrov. Tudi dosežki na področju kakovosti, stroškov in rokov uvrščajo to tovarno med najučinkovitejše Renaultove tovarne v Evropi (Zorko, 2004, str. 2).

Revoz je lani ustvaril za 190 milijard tolarjev izvoza, kar predstavlja približno 8% celotnega slovenskega izvoza. Uvoz je bil na ravni 175 milijard tolarjev. Clio, izdelan v Novem mestu, je namenjen predvsem na tržišča Evropske unije. V lanskem letu je že 6% Revozove proizvodnje zadostovalo za potrebe domačega tržišča.

Njihovi srednjeročni načrti so povezani predvsem z novim projektom, ki ga je Revozu zaupala skupina Renault. Konec letošnjega maja je bila namreč dokončno podpisana pogodba o proizvodnji novega modela vozila z delovnim nazivom X44, ki bo razvojni naslednik twinga. S proizvodnjo naj bi začeli jeseni, takrat pa bodo uvedli tudi tretjo, stalno nočno izmeno in dnevno proizvodnjo povečali od trenutnih 530 na 700 avtomobilov na dan. Napovedujejo, da bodo s projektom novega modela skoraj podvojili količino izdelanih avtomobilov in dosegli 210.000 vozil na leto. Zato bo novomeški Revoz za šest mesecev zaposlil več kot 400 delavcev v tretji izmeni. Novo zaposleni bodo imeli tudi precej možnosti za podaljšanje zaposlitve, saj bodo zaradi uvedbe proizvodnje novega modela avtomobila povečali število zaposlenih. Ta naj bi poleg neposrednih 700 novih delovnih mest v tovarni prinesel še enkrat toliko mest pri dobaviteljih (Dušič Gornik, 2004, str. 3).

Adria Mobil d.o.o.

Adria Mobil d.o.o. iz Novega mesta je izvozno usmerjena gospodarska družba, katere osnovna poslovna dejavnost je proizvodnja in prodaja počitniških prikolic in avtodomov, ki se tržijo pod slovenskima blagovnama znamkama Adria in Adriatik. Njihovo poslanstvo je ustvarjanje izdelkov za zadovoljevanje potreb po kvalitetnem in aktivnem preživljanju prostega časa. Kar 99% njihove prodaje je usmerjeno na zahtevne trge severne in zahodne Evrope ter Japonske. Imajo več kot 6% tržni delež na področju prodaje prikolic in več kot 4% delež na področju

prodaje avtodomov. V slovenskem merilu se uvrščajo med največje slovenske izvoznike, saj so bili po realiziranem izvozu v letu 2002 na petnajstem mestu, po deležu čistega izvoza pa na devetem mestu v državi. Letno proizvedejo več kot 10.000 enot, svoje izdelke pa prodajajo prek triindvajset pooblaščenih uvoznikov. Trgovska mreža ima več kot tristopetdeset prodajnih mest z zagotovljeno servisno dejavnostjo (Stanković, 2003, str. 41).

V letu 2002 so uvedli nov proizvodni program mobilnih stanovanjskih enot (MSE), imenovanih tudi Adria Dom, katerih redna proizvodnja in prodaja se je začela v letu 2003. V oktobru 2002 se je poslovni sistem Adria Mobil okrepil še z eno novo družbo, imenovano Adria Event d.o.o., katere večinski lastnik je Adria Mobil. Poslovni program podjetja je proizvodnja in prodaja plovil, to je jadrnic in polizpodrivnih motornih čolnov.

S 1. januarjem 2004 je podjetje Adria Mobil postalo 50% lastnik znanega angleškega podjetja Fleetwood Caravans Ltd., ki je registrirano kot proizvajalec počitniških prikolic. Glavni namen sodelovanja je uporaba njihove prodajne mreže, skozi katero namerava Adria Mobil distribuirati svoje produkte (prikolice, avtodome) na angleškem trgu v prihodnosti, začenši z letom 2004.

Dokaz za to, da v podjetju delajo prave stvari na pravi način, da napredujejo iz leta v leto, da izboljšujejo svojo moč in dvigujejo ime blagovne znamke, je poleg pohval, ki so jim jih dodelili tuji mediji in njihovi kupci, tudi priznanje bronaste gazele za najhitreje rastoče podjetje v Sloveniji v letu 2002. Gospodarski vestnik je namreč izvajal projekt »Slovenska gazela«, kjer je Adria Mobil septembra 2002 postala zmagovalna gazela Dolenjsko-posavske regije, oktobra pa je med petstotimi najhitreje rastočimi podjetji v Sloveniji zasedla tretje mesto in s tem dobila naziv bronasta gazela 2002 (Spletne strani podjetja Adria Mobil, 2004).

Danfoss Compressors d.o.o.

Danfoss Compressors je tovarna kompresorjev v Črnomlju in je univerzalni dobavitelj različnih nujno potrebnih komponent v vsakem človekovem okolju. Tovarno je postavilo leta 1978 Gorenje iz Velenja, imela pa je okoli stošestdeset zaposlenih (danes okoli tisočtristo). Leta 1992 je tovarno kupil danski koncern Danfoss, tako, da je podjetje v danski lasti. Danes izdelujejo že več kot dvesto tipov kompresorjev, letno jih izdelajo okoli 3,5 milijona, kar predstavlja 3% svetovne proizvodnje. Z njimi oskrbujejo koncern Gorenje, več kot 90% proizvodnje pa izvozijo na razvite evropske trge in na Bližnji vzhod (Štefe, 2002, str. 36).

Trimo d.d.

Trimo je podjetje, ki se ukvarja z projektiranjem, inženiringom, proizvodnjo in montažo jeklenih montažnih objektov. Postavlja se z dolgoletno tradicijo, saj njegovi začetki segajo v leto 1961. Takrat je bilo podjetje ustanovljeno kot Kovinsko podjetje, ki je sprva v kooperaciji z Litostrojem izdelovalo lahke jeklene konstrukcije in nekaj časa tudi stavbno pohištvo. Zaposlovalo je enaindvajset delavcev. Leta 1971 se je podjetje preoblikovalo in preimenovalo v Trimo, leta 1974 je začelo izdelovati termoizolacijske plošče s poliuretanskim polnilom, leta 1987 gradbene plošče, polnjene z mineralno volno, leta 1989 kontejnerje, leta 1995 pa

protihrupne ograje in montažne stanovanjske hiše. Danes njihov proizvodni program obsega montažne jeklene zgradbe, ognjevarne strehe in fasade, jeklene konstrukcije, kontejnerje, zvočno izolativne panele in inženiring objektov (Štefe, 2002, str. 200).

Med najpomembnejšimi trgi podjetja Trimo najdemo Slovenijo, Avstrijo, Nemčijo, Poljsko, Rusijo, Češko, Slovaško in Hrvaško. Vendar Trimo noče ostati le pri doseženem. Svojo prodajo širi tudi na romunski, madžarski, danski in norveški trg. Za lažjo koordinacijo dela in učinkovitejše doseganje zadanih prodajnih ciljev je Trimo v tujini ustanovil prodajna podjetja, svoja predstavništva in razvil mrežo zastopnikov.

Leta 1998 in 1999 je bilo podjetju podeljeno priznanje Republike Slovenije za poslovno odličnost, leta 2001 pa mu je nadnacionalna družba Dun & Bradstreet podelila priznanje rating leta. Dokaz kakovosti in poslovne odličnosti je tudi že sedmič uspešno izvedeno preverjanje poslovanja ISO 9001, v okviru okoljske politike pa uspešno izvršena presoja za okoljski certifikat ISO 14001.

Vstop Slovenije v Evropsko unijo kratkoročno ne bo imel velikega vpliva na konkurenčnost družbe Trimo. Postopoma pričakujejo zniževanje administrativnih ovir, prost pretok ljudi pa bo v večini sedanjih članic Evropske unije možen šele po predhodnem obdobju. Prišlo pa bo do prostega pretoka med novimi članicami, kar bo omogočilo širši nabor kadrov. Dolgoročno pričakujejo boljšo percepcijo Slovenije in slovenskih podjetij v okviru razširjene Evropske unije. Večji vpliv, kot ga bo imel sam vstop v Evropsko unijo, v Trimu pričakujejo zaradi povečanih cen borznih materialov.

Trimo ima za seboj preteklost, polno dosežkov in bogato s priznanji. Ima visoko motivirane zaposlene in dokazano raven poslovanja. Ima ugled in mednarodno priznane izdelke. Skratka ima vse, kar potrebuje za samozavesten pogled v prihodnost (Spletne strani podjetja Trimo, 2004).

Temelj njihove uspešnosti bodo zaposleni, zato stalno vlagajo v njihovo znanje in dobro počutje. Hkrati gojijo dinamično organizacijsko strukturo in odprt stil vodenja, ki omogoča vključitev vseh zaposlenih v doseganje skupnih ciljev podjetja. Pozitivno pa vplivajo tudi na vso okolico, saj mladim omogočajo zaposlovanje, možnost osebnega razvoja in napredovanja².

Med pomembne gospodarske družbe, ki poslujejo na območju Jugovzhodne Slovenije, je šteti še: tovarno umetnega stekla Akripol (Trebnje), tovarno posebnih vozil TPV (Novo mesto), tovarno oblačil Labod (Novo mesto), tovarno izolacijskih materialov Pfleiderer Novoterm (Novo mesto), tovarno kondenzatorjev Iskra (Semič), Beti (Metlika), tovarno kopalniške opreme Kolpa (Metlika), lesno industrijo Lik (Kočevje), Inles (Ribnica), Melamin (Kočevje), Begrad (Črnomelj), Bor (Dolenjske Toplice), KZ Krka in ostala podjetja. Na področju trgovine izstopa Mercator Dolenjska, pri turizmu pa Krka Zdravilišča.

² Interna gradiva podjetja Trimo.

3. ČLOVEŠKI VIRI

3.1. DEMOGRAFSKI PODATKI

Po površini je Jugovzhodna Slovenija največja regija v Sloveniji, meri 2675 km² in zavzema 13,2% površine Slovenije. Po številu prebivalstva pa je s 6,9% prebivalstva Slovenije šele na petem mestu. Gostota poselitve, 52 prebivalcev/km², je med najnižjimi v Sloveniji. Vendar so znotraj regije precejšnje razlike v gostoti poselitve. Tako je občina Novo mesto s 138 prebivalci/km² nadpovprečno gosto poseljena, na drugi strani pa spada občina Osilnica z 11 prebivalci/km² med najredkeje poseljene dele Slovenije. Po letu 1981 je bila rast prebivalstva regije nadpovprečna. Delež mladega prebivalstva v regiji je za slaba 2% višji od slovenskega povprečja, nekoliko nižji pa je delež prebivalstva starega petinšestdeset let in več. Indeks staranja je tako najnižji v Sloveniji in dosega 85,5% slovenskega povprečja. Kljub temu imajo določena območja (deli Kočevske in dolina Kolpe) zelo neugodno demografsko strukturo prebivalstva (Pečar, 2002, str. 36).

V Jugovzhodni Sloveniji se je v letu 2002 rodilo 1301 živorojenih otrok, število umrlih pa je znašalo 1315 (Statistični letopis 2003, 2003, str. 542-543). Ker je bilo v tem letu število rojstev manjše od števila smrti, je bil naravni prirast negativen. Primerjava naravnega prirasta Jugovzhodne Slovenije s Slovenijo kot celoto nam pove, da je bil omenjeni kazalec v letu 2002 ugodnejši v Jugovzhodni Sloveniji. Po tem kazalcu je bila namreč Jugovzhodna Slovenija na četrtem mestu izmed vseh slovenskih regij – pred njo so bile le Osrednjeslovenska, Gorenjska in Koroška regija. Te so imele pozitivni naravni prirast, Jugovzhodna Slovenija pa je bila z najnižjo negativno vrednostjo tega kazalca takoj za njimi.

Selitveno gibanje prebivalstva Jugovzhodne Slovenije s tujino je bilo v letu 2002 pozitivno – število priseljenih iz tujine je bilo namreč večje od števila odseljenih v tujino, a mnogo nižje od slovenskega povprečja v tem letu. To pomeni, da se je v večino drugih slovenskih regij v letu 2002 v primerjavi z Jugovzhodno Slovenijo priselilo več ljudi iz tujine kot pa se jih je tja odselilo. Tudi selitveni prirast med regijami je bil v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002 pozitiven in za razliko od selitvenega prirasta s tujino nekoliko nad slovenskim povprečjem. To pomeni, da se je v Jugovzhodno Slovenijo glede na ostale slovenske regije priselilo več ljudi iz drugih regij kot pa se jih je iz Jugovzhodne Slovenije tja odselilo. Če pogledamo skupni selitveni prirast, ki je seštevek selitvenega prirasta s tujino in selitvenega prirasta med regijami, vidimo, da je bil v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002 pozitiven. Po tem kazalcu je bila Jugovzhodna Slovenija šele na osmem mestu, za njo so le še Pomurska, Zasavska, Gorenjska in Koroška regija.

3.2. IZOBRAZBENA STRUKTURA

Eden najpomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na razvoj regije, je izobrazbena sestava prebivalstva, ki je hkrati tudi eden od kazalcev kvalitete človeškega dejavnika. Najbolj natančen vpogled v stanje izobrazbene sestave prebivalstva posamezne regije nam dajo popisni podatki.

Primerjava podatkov treh zaporednih popisov pa nam omogoča tudi vpogled v dinamiko sprememb na tem področju.

Tabela 15: Izobrazbena struktura prebivalstva ob popisih v Jugovzhodni Sloveniji in v Sloveniji

Statistična regija	% prebivalstva z največ osnovno šolo			% prebivalstva s srednjo ali poklicno izobrazbo			% prebivalstva z najmanj višjo ali visoko izobrazbo			Indeks koncentracije, 2002		
	1981	1991	2002	1981	1991	2002	1981	1991	2002	1	2	3
JV Slo	68,4	55,0	39,2	27,9	38,6	50,9	3,8	6,5	9,9	118,7	94,2	76,7
Slovenija	59,1	47,4	33,0	34,9	43,6	54,1	6,0	9,0	12,9	100,0	100,0	100,0

Opombe: 1 = prebivalstvo z največ osnovno šolo

2 = prebivalstvo s srednjo ali poklicno izobrazbo

3 = prebivalstvo z najmanj višjo ali visoko izobrazbo

Vir: Izobrazbena struktura prebivalstva ob popisih – regionalni vidik, 2004.

Izobrazbena sestava prebivalstva, starega 15 let in več, se je v obdobju zadnjih treh popisov prebivalstva v Jugovzhodni Sloveniji stalno izboljševala. To nam kaže dejstvo, da se je v regiji v obdobju od leta 1981 do leta 2002 zmanjšal delež prebivalstva z največ osnovnošolsko izobrazbo in povečal delež prebivalstva s srednjo ali poklicno izobrazbo oziroma z najmanj višjo ali visoko izobrazbo. Prebivalstvo s poklicno ali srednješolsko izobrazbo predstavlja v povprečju dobrih 54% prebivalstva Slovenije nad 15 let starosti. Jugovzhodna Slovenija je po tem kazalcu (poleg Pomurske, Goriške, Notranjsko-kraške in Spodnjeposavske regije) pod slovenskim povprečjem. Tudi kar se tiče višje ali visoke izobrazbe Jugovzhodna Slovenija ne dosega slovenskega povprečja. To nam pove, da regija beleži slabšo izobrazbeno sestavo prebivalstva.

Indeks koncentracije, ki pove, kolikokrat je delež prebivalstva s posamezno stopnjo izobrazbe v posamezni regiji večji od deleža opazovanega prebivalstva v tej regiji, nam še bolje prikaže prostorsko razporeditev prebivalstva po posameznih vrstah končane izobrazbe. Tako je v Jugovzhodni Sloveniji delež prebivalstva z največ osnovno šolo za skoraj 19% večji od deleža dolenskega prebivalstva v Sloveniji. Koncentracija slabše izobraženega prebivalstva se kaže v pomanjkanju visoko izobraženega prebivalstva, ki sicer že od leta 1981 beleži nadpovprečno rast. Delež prebivalstva s srednjo ali poklicno izobrazbo je za slabih 6% manjši od deleža dolenskega prebivalstva v Sloveniji, delež prebivalstva z najmanj višjo ali visoko izobrazbo pa za dobrih 23%. Vendar pa je Jugovzhodna Slovenija v obdobju od leta 1991 do leta 2002 dosegla največjo pozitivno spremembo indeksa koncentracije. Jugovzhodna Slovenija je namreč izmed vseh slovenskih regij najbolj zmanjšala delež prebivalstva z največ osnovno šolo v korist bolj izobraženega (Izobrazbena struktura prebivalstva ob popisih – regionalni vidik, 2004).

Po podatkih raziskave Znanje in izobraževanje v Sloveniji v luči priključitve Evropske unije je bila izobrazbena struktura prebivalstva Jugovzhodne Slovenije leta 1998 na meji slovenskega povprečja, tako da je regija zaostajanje za slovenskim povprečjem po tem kazalcu nekoliko zmanjšala v primerjavi z letom 1991. Stanje v letu 2002 je bilo podobno. Med prebivalci v starosti od šestnajst do petinšestdeset let jih je imelo 39,2% osnovnošolsko ali poklicno

izobrazbo, 50,9% srednješolsko in 9,9% višje ali visokošolsko izobrazbo. Podatki o vključenosti prebivalstva v starosti od dvajset do štiriindvajset let v dodiplomski študij kažejo podpovprečne vrednosti, čeprav se je delež študentov v obdobju od leta 1991 do leta 1999 nadpovprečno povečal. Še slabši so kazalci o vključenosti študentov v podiplomski študij, kjer dosega regija le 76% slovenskega povprečja, vendar je tudi tu opaziti nadpovprečno rast v obdobju od leta 1991 do leta 1999 (Pečar, 2002, str. 36).

Prebivalstvo oziroma človeški kapital je torej pomemben dejavnik gospodarskega razvoja. Bistvo razvoja je pravzaprav človek, kot cilj razvoja in kot vir razvoja. S tem ko se razvija človek, se povečujejo tudi razvojne možnosti (Senjur, 2002, str. 312-313).

Človeški kapital je povečana usposobljenost delavcev, ki je nastala zaradi izobraževanja in usposabljanja ljudi (Senjur, 2001, str. 130). Zaposleni v podjetju imajo v sebi velik obseg človeškega kapitala. V človeški kapital investirajo posamezniki in tudi podjetja. Zato podjetja gledajo na svoje zaposlene tudi kot na kapital podjetja. Podjetja želijo povečevati stog človeškega kapitala. Zaradi tega spodbujajo zaposlene k izobraževanju in tudi sama investirajo v človeški kapital (Senjur, 2002, str. 303). Obstajajo štiri variante, ki govorijo o tem, kdaj bodo investicije v človeški kapital donosnejše. Prva se kaže v tem, da bodo mlajši ljudje več investirali v človeški kapital, ker imajo daljšo življenjsko dobo, v kateri bodo lahko pobirali sadove investicije. Druga varianta je ta, da bodo ljudje v družbah z nižjo stopnjo smrtnosti več vlagali v človeški kapital, ker obstaja večja verjetnost preživetja in s tem višja pričakovana vrednost dohodka v prihodnosti. Tretjič: investicije v človeški kapital bodo tem večje, čim večja je stopnja zaposlenosti prebivalstva, torej čim večja je verjetnost vstopa ali obstanka v delovni sili. Zaposlitev namreč omogoča, da človeški kapital prinaša posamezniku večji dohodek. Investicije v človeški kapital pa bodo tem večje tudi takrat, kadar so neposredni in oportunitetni stroški investiranja v človeški kapital čim nižji (Senjur, 2002, str. 301).

Učinki izobraževanja so torej pomembni za gospodarski razvoj. Razlogov je več. Izobraževanje preskrbuje strokovno usposobljeno delovno silo in tehnike, brez katerih bi bil fizični kapital nekoristen, povečuje produktivnost dela ter generira vzdušje za rast s tem, da širi duhovni horizont ljudi, tako da mislijo prek svojih neposrednih trenutnih potreb in skrbi. Hkrati ima izobraževanje koristno praktično vlogo v selekciji sposobnih ljudi za zaposlovanje in za napredovanje, splošna pismenost pa zmanjšuje stroške razširjanja informacij, saj pismen in izobražen delavec prej in lažje razume delovno nalogo (Senjur, 2002, str. 288-289).

Kazalci razvitosti človeških virov na območju Jugovzhodne Slovenije kažejo, da regija beleži trende pospešenega naraščanja razvoja človeških virov v generacijah prebivalcev do trideset let, z naraščajočim številom deleža ljudi vključenih v različne oblike izobraževanja. Pospešeni trendi so v regiji neenakomerno razporejeni, saj so odraz neenakomerne ekonomske razvitosti, kjer regionalno središče Novo mesto odstopa po kazalcih in organiziranosti od lokalnih središč, kot so Črnomelj, Metlika, Trebnje, Kočevje in Ribnica. Jugovzhodna Slovenija tako kot Slovenija zaostaja za državami Evropske unije po stopnji izobrazbene strukture odraslih, čeprav presega slovensko povprečje po vlaganjih v izobraževanje zaposlenih, kjer pa je pomembno opozoriti na

razlike med velikimi izvozno usmerjenimi podjetji in ostalimi okolji (Povzetek regionalnega razvojnega programa za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), 2002, str. 7).

Zato, da bi Jugovzhodna Slovenija dosegla čim večji in hitrejši razvoj človeških virov, je v ta namen sprejela več prioritet in programov. Na njihovi podlagi bodo tako vzpostavili kulturo vseživljenjskega učenja za vse generacije, s poudarkom na srednji generaciji in brezposelnih osebah, izobraževalne institucije bodo pripravili na nove zahteve trga delovne sile (pospešeno bodo vlagali v izobraževanje učiteljev, uvajali bodo sisteme za ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti v izobraževalnih institucijah, zmanjšali upad v izobraževanju mladine, zagotavljali pogoje za osebno rast ljudi, za poklicno, osebno in državljansko delovanje), delodajalci pa bodo povečevali vlaganja v razvoj človeških virov (z ozaveščanjem managementa v srednjih in malih podjetjih za večja vlaganja v razvoj človeških virov, s pospeševanjem povpraševanja po izobraževanju ter z omogočanjem olajšav in stimulacij za vlaganje v razvoj človeških virov). V regiji bodo tudi oblikovali podporne institucije za skladen razvoj človeških virov (ustanovitev svetov za razvoj človeških virov, organiziranje podpornih organizacij za vključevanje v mednarodne projekte, programi za vračanje diplomantov v domača okolja) in ustvarjali znanje, ki je prilagojeno potrebam regionalnega gospodarstva. To bodo zagotovili s ponudbo izobraževalnih programov, ki so skladni s potrebami regijskega gospodarstva ter z razvojem raziskovalne dejavnosti (Regionalni razvojni program za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), 2002, str. 73-74).

Če bo Jugovzhodna Slovenija razvijala človeške vire, se bo s tem tudi gospodarsko razvijala. Če regija noče zaostajati, če noče biti marginalizirana, se mora svetu odpreti, mora sama vstopiti v svet in se pomešati med ljudi vsega sveta. Mislim, da je to pomembno za vse slovenske regije. Svojo identiteto kot Slovenci bomo seveda vedno nosili s sabo in v sebi. Vendar pa je to odvisno od nas, ne od drugih. Pri tem je človeški faktor še posebej pomemben.

3.3. STANJE NA TRGU DELA

3.3.1. Zaposlenost

Zaposlenost je ena od osrednjih makroekonomskih vprašanj vsake družbe. Pomembna je tako z vidika družbe kot z vidika posameznika. Zaposlen delavec je faktor proizvodnje, zato je večja zaposlenost pogosto povezana z večjo proizvodnjo. Zaposlena oseba dobiva od dela svoje prejemke, s katerimi se preživlja in jih troši. Pogosto z delom uresničuje svojo delovno ustvarjalnost, ki je ena od osnovnih značilnosti in potreb človeka. Zaradi takih razlogov si večina držav prizadeva za polno zaposlenost za delo sposobnih ljudi (Senjur, 2001, str. 143).

V letu 2002 je bilo v Jugovzhodni Sloveniji gibanje zaposlovanja in brezposelnosti relativno umirjeno. Število zaposlenih delavcev se je zmanjšalo za 0,3% (november 2002 v primerjavi z novembrom 2001).

Število izkazanih potreb po delavcih se je leta 2002 glede na leto 2001 zmanjšalo za 2,7% in je znašalo 7.731 potreb, od tega 70,9% za določen čas. Tudi število realiziranih zaposlitev se je zmanjšalo na 5.757 oziroma za 2,7%, od katerih je bilo 76,7% zaposlitev za določen čas. Potrebe po delavcih so bile v Jugovzhodni Sloveniji v zadnjih petih letih večje od razpoložljivega domačega kadrovskega potenciala. Zato so se v regiji zaposlovali tudi delavci iz sosednjih območij in iz tujine. Tuje delavce z delovnimi dovoljenji so zaposlovala predvsem podjetja v gradbeništvu, prometu in tekstilni industriji (gradbene delavce, voznike cestnih motornih vozil, voznike avtomobila in pomožne šivilje).

V letu 2002 so delodajalci največ povpraševali po gradbenih delavcih, vzdrževalcih cest, prodajalcih, voznikih avtomobila, mizarjih, natakarjih, kuharjih, ekonomskih tehnikih, vzgojiteljih predšolskih otrok, profesorjih razrednega pouka in univerzitetno diplomiranih ekonomistih. Med potrebami po delavcih so prevladovali poklici za storitve, upravljalce strojev in poklici za preprosta dela.

Izobrazbena struktura zaposlenih delavcev je v regiji slaba, a se počasi izboljšuje, tako, da se zaostanek za slovensko strukturo zmanjšuje. Opazna je rast na VI. in VII. stopnji strokovne izobrazbe, leta 2002 je bil ta delež 18,5% (v Sloveniji 21,6%). Kot problem lahko omenim še dejstvo, da je predvsem v Suhi in Beli krajini vse manj možnosti javnega prevoza delavcev (ukinjene so bile nekatere linije) kar pomeni, da je dosegljivost do nekaterih delovnih mest še manjša. Nove zaposlitve se (poleg nadomestnih) obetajo na investiciji v Črnomlju (španski investitor Sun Roller, greenfield – proizvodnja počitniških prikolic), na gradbiščih dolenjskega dela avtoceste ter pri več manjših delodajalcih.

V letu 2002 je bilo v Jugovzhodni Sloveniji 52.491 delovno aktivnih prebivalcev, kar je 6,7% vseh v Sloveniji. Od tega jih je bilo 45.762 zaposlenih oseb (v podjetjih, družbah in drugih organizacijah ter pri samozaposlenih osebah) in 6.729 samozaposlenih oseb (samostojni podjetniki posamezniki, osebe, ki opravljajo poklicno dejavnost in kmetje).

Stopnja zaposlenosti, ki predstavlja odstotni delež delovno aktivnega prebivalstva v delovno sposobnem prebivalstvu (od 15 do 64 let), je v Jugovzhodni Sloveniji vse od leta 1997 naprej naraščala in je v prvem polletju leta 2002 znašala 58,9%, kar je nad slovenskim povprečjem. Tudi stopnja aktivnosti, ki kaže odstotni delež med aktivnim prebivalstvom (registrirani brezposelni in registrirano delovno aktivno prebivalstvo po kraju bivanja) v delovno sposobnem prebivalstvu, je bila v prvi polovici leta 2002 nadpovprečna in je znašala 65,4% (Smerdu et al., 2003).

3.3.2. Brezposelnost

V skladu z opredelitvijo Mednarodnega urada za delo (International Labour Office – ILO) je brezposelnost opredeljena kot število ljudi nad določeno starostjo, ki so brez dela, so tekoče na razpolago za delo in v proučevanem razdobju iščejo delo (Senjur, 2001, str. 143).

V regiji je bila stopnja registrirane brezposelnosti vedno med nižjimi v Sloveniji. V zadnjem času stopnja registrirane brezposelnosti bolj ali manj ostaja na isti ravni oziroma se ne zmanjšuje tako hitro, kot v nekaterih drugih regijah. V prvem polletju leta 2002 je bila podpovprečna in je znašala 10,0%, kar je 85,5% slovenskega povprečja (stopnjo registrirane brezposelnosti za vse slovenske regije prikazujem v prilogi 3). Druga plat problematike brezposelnosti v Jugovzhodni Sloveniji je velik delež dolgotrajno brezposelnih, saj skoraj 60% registriranih brezposelnih oseb išče zaposlitev več kot eno leto. To je tudi najvišji delež dolgotrajno brezposelnih med vsemi statističnimi regijami, vendar se ta delež iz leta v leto zmanjšuje. Delež žensk med brezposelnimi je 50,8%, kar je blizu slovenskega povprečja (50,7%). Ta delež predvsem zaradi krize v panogi tekstila narašča. Ker gre v pretežni meri za ženske brez izobrazbe v starosti okoli štirideset let, je njihova ponovna zaposlitev praviloma otežena. Delež mladih med brezposelnimi je podpovprečen in je v prvem polletju leta 2002 znašal 18,1% vseh brezposelnih. V Jugovzhodni Sloveniji je neugodna predvsem izobrazbena struktura brezposelnih, saj je 59,8% brezposelnih takih, ki imajo nizko strokovno izobrazbo ali so brez nje, to pa je največ med vsemi regijami v Sloveniji. Nadpovprečen je delež iskalcev prve zaposlitve in iskalcev zaposlitve zaradi stečajev podjetij, delež trajnih presežkov pa se giblje okoli slovenskega povprečja. Prejemnikov denarnega nadomestila oziroma denarne pomoči je bilo 22,7% od vseh brezposelnih oseb (Pečar, 2002, str. 38).

Na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje, v Območni službi Novo mesto ocenjujejo, da je bilo med brezposelnimi v regiji več kot četrtina Romov, ki imajo zelo nizko izobrazbo, večina jih nima niti dokončane osnovne šole. Zaradi teh omejitev je njihovo zaposlovanje še toliko težje. Vsekakor je njihov vpliv na strukturo registrirano brezposelnih velik.

Presežne delavce je pričakovati v elektro in tekstilni industriji ter manjših tekstilnih obratih, nekaj presežnih delavcev pa je že prišlo iz Agencije za plačilni promet in Slovenskih železnic ter iz drugih podjetij (Smerdu et al., 2003).

Brezposelnost pa regiji (kot tudi državi) povzroča številne težave in stroške. Najbolj očiten strošek brezposelnosti je izguba oziroma zmanjšanje proizvodnje in dohodka, ki bi bila ustvarjena, če bi brezposelni imeli delo in bi delali. Drugi pomemben strošek se kaže v upočasnjem kopičenju in pridobivanju človeškega kapitala – brezposelni namreč izgubljajo svoje delovne navade, sposobnosti in znanja. Če pa brezposelnost traja dalj časa, lahko povzroča celo kriminal (ko ljudje ne zaslužijo dovolj denarja z legitimnim delom, postopoma iščejo nelegitimnega) in številne socialne ter psihološke probleme tako brezposelnim kot njihovim družinam (Parkin, 1990, str. 110-111).

Brezposelnosti pa ne moremo zniževati samo z zniževanjem ponudbe delovne sile, z ustvarjanjem novih delovnih mest v javnem sektorju in s subvencijami gospodarstvu za ohranjanje zaposlenosti. Potrebno je izboljšati trge dela. To bi lahko dosegli z večjo fleksibilnostjo kolektivnega pogajanja, povezano z odzivom na spremenjene tržne razmere, z znižanjem minimalnih plač glede na povprečno raven plač, z povezovanjem programov prenosov dohodka (na primer nadomestila za nezaposlene) z obvezo iskanja zaposlitve, izobraževanja in

prešolanja (da se s tem povečajo izgledi za ponovno zaposlitev), z zmanjševanjem omejitev za podjetja pri zmanjševanju zaposlenosti (s tem se zmanjša tveganje, s katerim se sooča podjetje pri novem zaposlovanju) in z omogočanjem sklepanja kratkoročnih pogodb o zaposlitvi z delnim delovnim časom (Senjur, 2002, str. 280-281).

4. REGIONALNI RAZVOJNI PROGRAM (do leta 2006)

Regionalni razvojni program za Jugovzhodno Slovenijo predstavlja okvir za območje, ki je sicer nastalo administrativno in je po svoji razvojni problematiki raznoliko in dokaj obsežno (gre za najobsežnejšo regijo, za katero se pripravlja regionalni razvojni program). Območje je razen Novega mesta pretežno podeželsko in se kot tako sooča z značilnimi problemi preobrazbe in iskanja novih razvojnih priložnosti. Značilnost območja je tudi obmejna lega z novo nastalo južno mejo s Hrvaško, ki je prav tako prinesla nove razsežnosti in izzive za prihodnji razvoj.

4.1. OPREDELITEV REGIONALNEGA RAZVOJNEGA PROGRAMA

V letu 1999 je bil sprejet Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja, ki na novo ureja področje regionalne politike. Kot osnovni instrument pospeševanja regionalnega razvoja uvaja regionalne razvojne programe. To so temeljni strateški in izvedbeni dokumenti, s katerimi se na podlagi analize stanja in gibanj ter sektorskih razvojnih programov uskladijo razvojna predvidevanja in naloge države in občin na področju gospodarskega, socialnega, prostorskega, okoljskega ter kulturnega razvoja v regiji. Zakon predvideva izdelavo regionalnih razvojnih programov za statistične regije, za njihovo izdelavo in izvedbo pa so zadolžene Regionalne razvojne agencije, ki so bile ustanovljene v letih 2000 in 2001 (Rebernik, 2003, str. 166). Tako je Podjetniški center Novo mesto, ki opravlja funkcijo Regionalne razvojne agencije Jugovzhodne Slovenije, v letu 2000 začel izdelovati Regionalni razvojni program za Jugovzhodno Slovenijo za obdobje 2002-2006, ki je bil v letu 2002 tudi formalno sprejet v vseh občinskih svetih v regiji. Pri tem je še pomembno poudariti, da gre za dokument, ki opredeljuje programsko obdobje in načrte do leta 2006. Torej gre za časovno omejeno obdobje, v katerem naj bi postavili realno dosegljive in finančno uresničljive cilje. Ti naj bi bili dosegljivi predvsem z aktiviranjem lastnih virov, seveda pa tudi s pomočjo države na posameznih področjih razvoja.

Pristop k pripravi regionalnega razvojnega programa za Jugovzhodno Slovenijo upošteva Navodilo o minimalni obvezni vsebini in metodologiji priprave ter načinu spremljanja in vrednotenja regionalnega razvojnega programa (2000) in Načrt priprave regionalnega razvojnega programa, ki ga je potrdil Programski odbor na svoji prvi seji 19. marca 2001. Ob tem so upoštevali tudi značilnosti in posebnosti regije.

Regionalni razvojni program za območje Jugovzhodne Slovenije ima (tako kot tisti v drugih regijah) strateški in izvedbeni del. V strateškem delu so najprej na osnovi problemske analize posameznih sektorjev ter preteklih programskih obdobj opredeljeni problemi in iz njih izhajajoče razvojne prioritete in cilji, usklajeni s strategijo nacionalnega razvoja Slovenije. Prav

tako je v tem delu dokumenta predstavljena analiza pričakovanih učinkov programa glede na začetno stanje in zastavljene cilje ter opredeljeni indikatorji, s katerimi se bo meril napredek pri uresničevanju ciljev. V izvedbenem delu pa se, usklajeno s strateškim delom, izkazuje vsebina glavnih programov in podprogramov za realizacijo razvojnih prioritet. Določeni so tudi nosilci izvajanja operativnih podprogramov, terminski načrt izvedbe, indikativni finančni okvir, geografska območja, kjer se bodo ti podprogrami izvajali ter konkretni (okvirni) projekti za izvedbo programov. Pri tem je pomembno predvsem to, da se v tem delu regionalnega razvojnega programa izpostavijo skupni razvojni programi kot rezultat medobčinskega povezovanja (Povzetek regionalnega razvojnega programa za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), 2002, str. 2-3).

4.2. PROBLEMSKA ANALIZA GOSPODARSTVA

Ocena perspektivnosti in predhodna analiza po posameznih segmentih opozarjata na temeljne probleme bodočega gospodarskega razvoja Jugovzhodne Slovenije (Regionalni razvojni program za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), 2002, str. 38-40):

- gospodarska struktura in konkurenčnost gospodarstva: Jugovzhodna Slovenija ima dve močni podjetji: Krko in Revoz, ki sta podjetji nacionalnega pomena, ter še nekaj velikih in uspešnih podjetij, ki so regionalnega pomena. Obe podjetji nacionalnega pomena močno zvišujeta kazalnike gospodarske uspešnosti regije (izvoz, izdatki za razvojno-raziskovalne dejavnosti). Podjetja regionalnega pomena so predvsem delovno intenzivna in v povprečju ekonomsko precej slabša. Veliko teh podjetij opravlja le dodelavne posle s tujino. Velika vrzel je v malih podjetjih, ki bi v bodoče lahko rasla in se razvila v uspešna srednje velika podjetja. Konkurenčnost gospodarstva, merjena s produktivnostjo, ekonomičnostjo in rentabilnostjo je nekoliko nad državnim povprečjem, precej pa pod povprečjem podobnih podjetij v državah Evropske unije, kar bo z vstopom na notranji trg Evropske unije lahko povzročilo probleme prilagajanja,
- razvoj podjetništva, zagotavljanja podjetniške klime in inovativnega okolja: Jugovzhodna Slovenija ima pod državnim povprečjem tako število kot trende rasti malih podjetij in obrti, kar je nedvomno posledica neustrezne klime, ki bi spodbujala nastanek in razvoj podjetništva. Velika vrzel malih podjetij in obrti je tako pri storitvenih dejavnostih kot pri proizvodnji novih, inovativnih proizvodov. Kazalniki kažejo, da je v regiji tudi manj svetovalnih podjetij, ki bi svetovali obstoječim in novo nastajajočim malim podjetjem pri reševanju aktualnih podjetniških problemov. Novo nastala regija ima tudi institucionalne probleme, saj se je kočevsko-ribniški del regije doslej povezoval z zborničnimi institucijami v Ljubljani,
- razvoj produkcijskih faktorjev: osnova konkurenčnosti gospodarstva Jugovzhodne Slovenije je zagotovitev kvalitetne delovne sile in zagotavljanje tehnološkega razvoja. Medtem ko so demografski kazalniki sedanje, predvsem pa potencialne delovne sile ugodni, so zelo neugodni kazalniki izobraženosti in strokovne usposobljenosti delovne sile. Kazalniki tehnološke razvitosti so sicer pri razvojno-raziskovalni dejavnosti ugodni, predvsem zaradi v regiji lociranih podjetij nacionalnega pomena, z njihovo izločitvijo pa so precej slabši. Kazalniki investicijskih aktivnosti in stopnje solventnosti pa so precej neugodni, kar pomeni, da se investicije izvajajo prepočasi, da bi se z njimi lahko dosegel ustrezeni tehnološki razvoj,

- razvoj podeželja: regija je bila še pred štirimi desetletji tipično agrarna, zaradi industrializacije pa je bistveno spremenila svojo gospodarsko strukturo. Danes je zanjo značilno, da sekundarni sektor zaposluje večji del prebivalcev in da je pomen kmetijstva še vedno precejšen. Zaradi neustreznosti kmetijskih površin (težji obdelovalni pogoji, razdrobljenost, lastniška struktura) in odpiranja trga kmetijskih proizvodov tuji konkurenci, daje kmetijstvo vse manj prihodkov kmečkim gospodarstvom, kar se posledično odraža v zaraščanju kmetijskih zemljišč in iskanju virov dodatnih zaslužkov. Razpršena poselitev ter naravni pogoji dajejo ugodne pogoje razvoja podeželskemu turizmu, ki pa še nima ustreznih nastanitvenih kapacitet,
- prekomejno sodelovanje: bližina hrvaške meje je lahko za Jugovzhodno Slovenijo razvojna prednost z izkoriščanjem potencialov ob meji. Zaradi kopice nerešenih meddržavnih problemov in razvojnih vprašanj je v tem času za regijo slabost.

Stopnja dosedanje razvitosti gospodarstva, naravne danosti ter prebivalstveni potenciali definirajo pogoje in možnosti razvoja gospodarstva v prihodnjih letih. Potenciali v regiji niso enakomerno razporejeni, zato imajo nekatera območja že ustvarjene pogoje samorazvoja, na drugih območjih pa je razvoj odvisen tudi od stopnje državnega (in občinskega) intervencionizma. Posamezne občine Jugovzhodne Slovenije se v veliki meri uvrščajo tudi med manj razvita območja Slovenije za obdobje 2001-2006:

- med območja s posebnimi razvojnimi problemi se uvrščajo vse občine Jugovzhodne Slovenije, razen občin Novo mesto in Ribnica,
- med ekonomsko šibka območja se uvršča devet občin: Črnomelj, Semič, Žužemberk, Šentjernej, Škocjan, Kostel, Osilnica, Sodražica in Loški Potok,
- med območja s strukturnimi problemi z vidika brezposelnosti se uvrščajo štiri občine: Kočevje, Kostel, Loški Potok in Osilnica,
- med območja s strukturnimi problemi z vidika kmetijstva se uvršča enajst občin: Črnomelj, Semič, Metlika, Trebnje, Šentjernej, Škocjan, Mirna Peč, Dolenjske Toplice, Kočevje, Loški Potok in Žužemberk,
- med razvojno omejevana območja je uvrščena občina Loški Potok,
- med razvojno omejevana obmejna območja je uvrščenih sedem občin: Šentjernej, Metlika, Črnomelj, Kočevje, Kostel, Osilnica in Loški Potok.

4.2.1. SWOT analiza

SWOT analiza je analiza prednosti in slabosti ter (poslovnih) priložnosti in nevarnosti (Pučko, 2003, str. 129). Na delavnici za pripravo strateškega dela regionalnega razvojnega programa za Jugovzhodno Slovenijo je dala za področje gospodarstva naslednje ugotovitve (Regionalni razvojni program za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), 2002, str. 35):

- glavne prednosti so:
 - uspešna velika in srednja podjetja,
 - razvit zdraviliški in lovski turizem,
 - naravni viri in
 - kulturna dediščina.

- slabosti dolenjskega gospodarstva so predvsem v:
 - nezadostnem sistemu izobraževalnih institucij,
 - premalo razvitih razvojno-raziskovalnih dejavnostih,
 - nizki stopnji podjetniškega duha in podpovprečnem številu malih podjetij in obrti,
 - nerazviti podjetniški infrastrukturi,
 - neorganiziranosti, nepovezanosti (podjetja, institucije, lokalne skupnosti) ter
 - v odsotnosti vizije razvoja.
- priložnosti dolenjskega gospodarstva so:
 - intelektualno in materialno premoženje v velikih sistemih,
 - razvoj vseh storitvenih dejavnosti,
 - možnost razvoja sonaravnega kmetijstva in spodbujanje razvoja dodatnih in dopolnilnih dejavnosti na kmetijah,
 - razvoj nemasovnega turizma (vinogradniški, pohodniški, kulturni),
 - razvoj malega podjetništva in
 - čezmejno sodelovanje z Republiko Hrvaško.
- glavne nevarnosti dolenjskega gospodarstva pa se kažejo v:
 - neusklajeni in neustrezni zakonodaji,
 - preveliki odvisnosti od velikih sistemov,
 - nezadostno razviti podporni infrastrukturi in
 - v neinovativnem okolju.

4.3. VIZIJA RAZVOJA IN PRIČAKOVANI REZULTATI

Vizija Jugovzhodne Slovenije je imeti uspešno gospodarstvo, ki bo dolgoročno zagotavljalo ustrezno velikost dodane vrednosti na zaposlenega in bruto domačega proizvoda na prebivalca ob upoštevanju trajnostnega razvoja.

Ker je z vstopom Slovenije v Evropsko unijo Jugovzhodna Slovenija postala le ena izmed mnogih regij Evrope na nivoju NUTS³ 3 je, poleg zagotavljanja ustrezne gospodarske rasti, razvoj regije potrebno graditi tudi na pospešenem razvoju njenih naravnih in ustvarjenih specifičnosti in odličnosti po katerih bo lahko razpoznavna od drugih evropskih regij.

Tako bi bilo mogoče razvoj regije graditi na treh stebrih. Eden izmed njih so zagotovo izvozno usmerjena dolenjska podjetja (Revoz, Krka), ki niso samo podjetja regionalnega, ampak tudi podjetja nacionalnega pomena. Večina teh podjetij je lociranih v Novem mestu, v njih pa je zaposlenih kar tri četrtine vseh zaposlenih v občini. Prav ta podjetja ustvarijo 85% prihodkov občine ter 65% prihodkov celotne regije, kar je razlog, da je razvoj regije smiselno in tudi upravičeno graditi na teh podjetjih. Izvoz regije predstavlja 17% celotnega izvoza Slovenije. Od tega velika podjetja ustvarijo preko 95% ustvarjenega izvoza, kar pomeni, da so ta podjetja zaslužna za to, da si je Jugovzhodna Slovenija pridobila naziv najbolj izvozno usmerjene

³ NUTS je Nomenklatura statističnih teritorialnih enot za potrebe statistike, ki se uporablja v Evropski uniji (Pečar, 2002, str. 7).

slovenske regije. Poleg tega ta velika izvozna podjetja pospešeno vlagajo v razvoj človeških virov in kažejo velik interes za dodatno izobraževanje zaposlenih in za njihovo napredovanje.

Drugi steber predstavlja dejavnost turizma, za katero ima Jugovzhodna Slovenija velik potencial naravne zgradbe in ustvarjenih danosti. Regija ima sorazmerno močno uveljavljen zdraviliški turizem (Dolenjske Toplice, Šmarješke Toplice), vse bolj pa se razvijata tudi obrečni (Kolpa, Krka) in zimski (Smučarsko rekreacijski center ROG Črmošnjice). Naravne danosti Jugovzhodne Slovenije, ki omogočajo razvoj različnih oblik turizma, so tudi v slikovitosti pokrajine in ponudbi različnih ambientov od vinske trte, do zidanic in cerkva. Območja z veliko naravne in kulturne dediščine, med katerimi so tudi območja, ki so zavarovana kot krajinski parki in naravni rezervati (Lahinja, Kolpa), so poleg človeškega znanja in obvladovanja tradicionalnih spretnosti ena največjih potencialov za razvoj trajnostnega (sonaravnega) turizma (Regionalni razvojni program za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), 2002, str. 15-16). Na Dolenjskem in v Beli krajini že vse od leta 1996 poteka pilotni projekt Evropske unije »Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine«, katerega osnovni cilj je revitalizacija podeželskega prostora na načelih trajnostnega turizma. Projekt je bil nagrajen s slovensko regionalno nagrado Štefana Smeja za leto 2003 (Vabilo na predstavitev primera dobre prakse Evropske unije – projekta »Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine«, 2004).

Zadnji, tretji steber razvoja regije pa je smiselno graditi na obrti in drobnem gospodarstvu. V Jugovzhodni Sloveniji je namreč preko 2500 obrtnih obratov, njihova gostota (izražena s številom obrtnih obratov na 10.000 prebivalcev) pa znaša 247,9 obrata na 10.000 prebivalcev in se giblje okoli slovenskega povprečja. V regiji je v obrtnih obratih zaposlenih okoli 5100 delavcev ali povprečno dva delavca na obrat, takšno pa je tudi slovensko povprečje. Na področju obrtništva izstopa predvsem občina Trebnje, kjer imajo obrtniki organizirano svojo obrtno zadrugo. Iz tega gre sklepati, da je moč obrtnikov v tej občini res velika. Hkrati se kaže tudi velik interes obrti za uvajanje dualnega sistema šolanja ter omogočanja nadaljnjega izobraževanja zaposlenih. Zato je v regiji smiselno pospeševati razvoj podjetništva in obrtništva. V ta namen bi bilo potrebno razviti primerno podporno okolje za podjetništvo ter organizirati uporabne podatke o podjetjih in obrtnikih, prostih poslovnih prostorih in obrtnih conah, potrebah prebivalstva in gospodarstva po izdelkih in storitvah ter podobnih baz podatkov na enem mestu. Kakovostne pogoje za pospešen razvoj podjetništva in obrtništva pa bo zagotavljal predvsem neposredni razvoj podjetniške infrastrukture z opremljanjem obrtnih con ter z gradnjo ustreznih infrastrukturnih objektov in naprav (Regionalni razvojni program za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), 2002, str. 83).

Na osnovi obstoječe gospodarske razvitosti ter kadrovskega, materialnega in naravnega potenciala Jugovzhodne Slovenije je njen dolgoročni cilj, ob skladnem notranjem razvoju z vzpostavitev strateških partnerstev med vsemi pomembnimi nosilci razvoja, zagotoviti zdravo, inovativno, konkurenčno, produktivno in prepoznavno regijo.

Ker je srednjeročno obdobje 2001-2006 pred vrati, hkrati pa sorazmerno kratko in polno pričakovanih sprememb na državni ravni, ki bodo neposredno in posredno vplivale tudi na razvoj

Jugovzhodne Slovenije, so srednjeročni cilji gospodarskega razvoja Jugovzhodne Slovenije za obdobje 2001-2006 sledeči (Regionalni razvojni program za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), 2002, str. 57):

- povečanje dodane vrednosti na zaposlenega za 7% povprečno letno ter povečanje bruto domačega proizvoda po kupni moči na prebivalca 6% povprečno letno. Z doseganjem teh dveh ciljev so bo Jugovzhodna Slovenija približala gospodarski razvitosti Slovenije,
- pospešena rast podjetništva in ustanavljanja novih podjetij in obrti tako, da bo Jugovzhodna Slovenija dohitela državni nivo,
- povečanje števila delovnih mest, da leta 2006 stopnja brezposelnosti ne bo presegla 5% po mednarodni opredelitvi brezposelnosti (ILO) oziroma 8% po slovenski evidenci brezposelnosti v vseh treh podobmočjih (Dolenjski, Beli krajini in kočevsko-ribniškem podobmočju) ter v skladu z rastjo izobrazbenega potenciala prebivalstva hitrejša rast delovnih mest z višjimi izobrazbenimi zahtevami,
- povečanje kapacitet, števila obiskovalcev in turistov tako, da se bo turistični promet od leta 2000 do leta 2006 povečal realno za 15% in
- povečanje konkurenčnosti kmetijstva z ustrežnejšo zemljiško in kmetijsko politiko ter dopolnilnimi dejavnostmi na kmetijah tako, da se dohodki na kmetijsko gospodarstvo tudi po odprtju trgov kmetijskih proizvodov ne bodo znižali.

Omenjene cilje gospodarskega razvoja Jugovzhodne Slovenije lahko strnemo v naslednje skupine (Regionalni razvojni program za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), 2002, str. 83):

- pospeševanje konkurenčnosti obstoječih podjetij s kvalitetno delovno silo in tehnološkim razvojem proizvodnje in proizvodov,
- ustvarjanje podjetniške klime in inovativnega okolja, kar bo prispevalo k hitrejšemu zaposlovanju, rasti novih podjetij in celostnemu razvoju regije, predvsem pa podeželja,
- razvoj podjetniške infrastrukture, kar je pogoj za pospešen razvoj podjetništva in obrtništva,
- razvoj podeželja preko dejavnosti kmetijstva, gozdarstva, turizma, javnih gospodarskih služb na področju infrastrukture in drugih dejavnosti ter
- prekomejno sodelovanje.

4.4. INDIKATORJI, S KATERIMI SE BO MERIL NAPREDEK

Indikatorji, na podlagi katerih bo možno meriti uresničevanje ciljev in jih hkrati primerjati s tistimi na državni ravni, naj bi se smiselno uporabljali za celotno regijo in podobmočja (dolenjsko, Belo krajino in kočevsko-ribniško podobmočje), nekateri od njih pa tudi za posamezne občine. Bazno leto izkazovanja je leto 2000.

Regija bo svoj napredek merila z naslednjimi kazalci: rast dodane vrednosti na zaposlenega, bruto domači proizvod po kupni moči na prebivalca, rast števila zaposlenih (delovnih mest), število brezposelnih, število malih podjetnikov in obrtnikov na 10.000 prebivalcev, povprečno število let šolanja zaposlenih, stroški za raziskovanje in razvoj v podjetjih na zaposlenega, delež državnih in strukturnih pomoči v dodani vrednosti, število kmetij z dopolnilno dejavnostjo in

število ležišč (Regionalni razvojni program za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), 2002, str. 95).

4.5. EVROPSKA RAZVOJNA SREDSTVA

Slovenija je maja letos postala polnopravna članica Evropske unije, s tem pa je postala tudi upravičena do črpanja sredstev iz naslova strukturne politike Evropske unije. Najpogostejši instrument strukturne politike, ki je namenjen skladnemu regionalnemu razvoju, predstavljajo strukturni skladi, med katere štejemo: Evropski socialni sklad (ESF), Evropski sklad za regionalni razvoj (ERDF), Evropski kmetijski usmerjevalni in jamstveni sklad (EAGGF) ter finančni instrument za usmerjanje ribištva (FIAP). Ti skladi predstavljajo obliko nepovratne pomoči Evropske unije in sledijo cilju regionalne politike Evropske unije – to je trajnostni in enakomerni razvoj vseh članic unije, zlasti pa vseh njenih regij.

Tako bo tudi Jugovzhodna Slovenija v obdobju od leta 2004 do leta 2006 lahko konkurirala na sredstva strukturnih skladov in polnopravno sodelovala v programu čezmejnega sodelovanja med Slovenijo, Madžarsko in Hrvaško INTERREG III A. Inicijativa Interreg financira evropski regionalni sklad, njen namen pa je spodbujati čezmejno, medregionalno in transnacionalno sodelovanje, ki vodi do novih oblik odnosov med državami in njihovimi regijami. Čezmejno sodelovanje poteka v najrazličnejših oblikah: čezmejne dnevne migracije, izvoz blaga in storitev, skupna gasilska služba, prostorsko planiranje, javni promet, varstvo okolja, uradni obiski politikov in gospodarstvenikov z namenom, da bi pospeševali izvoz iz regije in se dogovorili o skupnih vlaganjih, o sodelovanju v raziskavah in prenosu tehnologije ter pospeševanju turizma in o kulturni izmenjavi. Čezmejno sodelovanje pa poleg naštetega predstavlja predvsem možnost, da se ugotovijo potencialne in dejanske komplementarne možnosti obeh obmejnih regij z namenom, da bi okrepili gospodarske in kulturne tokove med obmejnimi regijami in da bi s prenosom znanja in izkušenj dosegli sinergetske učinke, povezane z mednarodno mobilnostjo in pospeševanjem izrabe skupnih naravnih, človeških in drugih virov. Program Interreg ima še zlasti za cilj zmanjšati izoliranost območij ob zunanjih mejah Evropske unije, pospešiti integriranje teh območij v skupno tržišče in pospešiti sodelovanje z obmejnimi območji v državah srednje in vzhodne Evrope.

Tako je Regionalna razvojna agencija (Podjetniški center Novo mesto) septembra 2003 evidentirala projekte, s katerimi želi biti Jugovzhodna Slovenija v letih 2004 - 2006 udeležena pri sredstvih kohezijskega sklada, sredstvih iz Evropskega sklada za regionalni razvoj in Interrega (prikazujem jih v naslednji tabeli). Skupna ocenjena vrednost projektov znaša slabih dvajset milijard tolarjev (Sporočilo za novinarje, 2003).

Tabela 16: Regionalni projekti, s katerimi naj bi regija konkurirala za evropska razvojna sredstva v letih 2004 - 2006

SKLAD / VIR	PROJEKT	INVESTICIJE
Kohezijski sklad	Upravljanje s porečjem Krke	Študija, management plan za porečje Krke, priprava tehnično-investicijske dokumentacije za čistilne naprave in kanalizacijsko infrastrukturo
Kohezijski sklad	Oskrba Bele krajine s pitno vodo	Izgradnja magistralnih in primarnih vodovodov s pripadajočimi objekti
Strukturni sklad (ESF, ERDF)	Regijsko razvojno in tehnološko središče	Medpodjetniški izobraževalni center (MIC), visoka šola za tehnologijo in sistema (VITES), tehnološki center, distribucijsko-proizvodni center, štipendijska shema
Strukturni sklad (ERDF)	Regijska mreža gospodarskih con	Obrtne cone v občinah partnericah v projektu
Strukturni sklad (ERDF)	Zdraviliško-kongresni turizem	Kulturno-kongresni center Dolenjske Toplice, zdravilišče Šmarješke Toplice, zdravilišče Dolenjske Toplice, Terme Otočec, zdravilišče Strunjan
Interreg III A	Urejanje obkolpskega prostora (Čabranka in Kolpa)	Priprava predloga prostorske ureditve celotne doline Kolpe in Čabranke; v okviru naloge bodo pripravljene strokovne podlage za posamezne prostorske ureditve
Interreg III A	Kulturni center grad Kostel	Vzpostavitev muzeja, kulturne prireditve na gradu
Interreg III A	Grad Gradac - evropski mladinski center	Izgradnja in vzpostavitev turistične destinacije na gradu Gradac (evropski mladinski center, hotelski del, športna oprema)

Vir: Sporočilo za novinarje, 2003.

SKLEP

Slovenija je izredno slikovita dežela, bogata z raznolikimi regijami, od katerih ima vsaka svoje značilnosti in lepote. In svoje zgodbe o uspehu. Tako svojo zgodbo piše tudi najbolj na jugovzhod potisnjena slovenska regija.

Jugovzhodna Slovenija je po površini največja slovenska regija. Območje regije je zelo raznoliko, tako po gospodarski oziroma splošni razvitosti kot tudi po poseljenosti, brezposelnosti, splošnem izobrazbenem nivoju, demografski ogroženosti, prevladujočih dejavnostih, kulturno-zgodovinskih elementih, geografskih značilnostih in drugem. Pretežni del celotne gospodarske dejavnosti je zgoščen v nekaj velikih gospodarskih družbah, v predelovalni dejavnosti in trgovini, geografsko gledano pa pretežno v Novem mestu.

Njena gospodarska slika je boljša kot v nekaterih drugih regijah (Spodnjeposavska, Zasavska, Pomurska), vendar mnogo slabša od najrazvitejše Osrednjeslovenske regije. V gospodarski strukturi Jugovzhodne Slovenije prevladujejo predelovalne dejavnosti oziroma industrija, ki ustvari več kot 70% prihodkov regije. Gospodarska moč regije ni preveč navdušujoča, saj je bila regija v letu 2001 (zadnji razpoložljivi podatki) tako po bruto domačem proizvodu kot po ustvarjeni dodani vrednosti nekoliko pod slovenskim povprečjem. Kupna moč prebivalstva je dokaj velika in se giblje okoli povprečja v državi. Znak dobrega in uspešnega poslovanja je

doseženi poslovni izid, ki je v regiji že od leta 1996 pozitiven in narašča. Velika prednost regije je predvsem njena izvozna usmerjenost, saj na tujih trgih realizira več kot polovico prihodkov. Primerjave dosežkov gospodarskih družb Jugovzhodne Slovenije z dosežki v Sloveniji so ugodne, podjetja v regiji dosegajo celo višjo stopnjo konkurenčnosti kot znaša državno povprečje (ekonomičnost, produktivnost, donosnost). Po drugi strani pa so njihove proizvodnje manj kapitalno intenzivne, s podpovprečno investicijsko intenzivnostjo in slabšo finančno strukturo. Poleg tega je slabost tudi neugodna sektorska struktura (šibak terciarni in kvartarni sektor), prevelika odvisnost razvoja regionalnega okolja od velikih podjetij, zelo slaba izobrazbena struktura ter nepovezanost razvojno-raziskovalne dejavnosti. Ne glede na to pa prihodnost Jugovzhodne Slovenije ni tako temna – celo nasprotno, njene možnosti za razvoj so dosti večje od razvojnih možnosti v drugih slovenskih regijah. Jugovzhodno Slovenijo namreč po metodologiji Inštituta za ekonomska raziskovanja in Urbanističnega inštituta Slovenije uvrščamo med srednje razvite regije z dokaj perspektivno gospodarsko strukturo in pretežno pozitivno ocenjenimi razvojnimi potenciali (fizična infrastruktura, lokalna gospodarska struktura, sposobnost in pripravljenost zaposlenih, lokalni tehnični in organizacijski »know-how«, socialne in institucionalne strukture ter povezave). Uspešnost ji v veliki meri določa poslovanje nekaterih velikih podjetij s področja izvozne naravnanih panog (proizvodnja farmacevtskih izdelkov, proizvodnja motornih vozil). V gospodarski uspešnosti so med posameznimi deli regije precejšnje razlike. Zaostajajo občine v Beli krajini, na Kočevskem in dolini Kolpe (bivši del stare Osrednjeslovenske regije). Nehomogenost regije se odraža tudi v razširjenosti območij s posebnimi razvojnimi problemi, saj tu zasledimo vse tri tipe območij s posebnimi razvojnimi problemi (območja s strukturnimi problemi, razvojno omejevana obmejna območja in ekonomsko šibka območja), ki skupaj obsegajo 83% površine in 63% prebivalstva regije. Statusa območja s posebnimi razvojnimi problemi nimata le občini Novo mesto in Ribnica.

Za nadaljnji razvoj in uspešnost gospodarstva Jugovzhodne Slovenije je nujen proces prilagoditve sodobnim evropskim trendom. Ta proces bi po mojem mnenju morala izvesti podjetja sama s postavitvijo dovolj usposobljenih managerskih skupin, ki bodo usmerjene v razvoj in ne v ohranjanje obstoječega stanja.

Po mojem mnenju se vizija razvoja dolenjskega gospodarstva kaže predvsem v krepitvi kvalitetne delovne sile. Mislim, da brez usposobljenih ljudi, ki razpolagajo z določenimi spretnostmi in znanji ter brez njihove pripravljenosti za vseživljenjsko učenje, ni razvoja. Regija, ki želi uspeti, mora stalno skrbeti za razvoj človeških virov. Gledano v celoti je torej področje človeškega kapitala tisto, na katerem bi regija morala v prihodnjem obdobju graditi in še marsikaj postoriti.

LITERATURA

1. Armstrong Harvey, Taylor Jim: Regional Economics and Policy. Second ed. Great Britain : Harvester Wheatsheaf Campus 400, 1993. 397 str.
2. Avguštin Cene et al.: Srednjeveška mesta. Ljubljana : Ministrstvo za kulturo, 1998. 181 str.
3. Debeljak Janez et al.: Slovstveni in kulturnozgodovinski vodnik po Sloveniji. IV, Dolenjska in Bela krajina. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1996. 314 str.
4. Dražumerič Marinka, Hudoklin Andrej: Dolenjska in Bela krajina. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1993. 32 str.
5. Dušič Gornik Breda: Dobiti primerne delavce je že podvig. Dolenjski list, Novo mesto, 3.6.2004, str. 3.
6. Kladnik Darinka: Sto slovenskih krajev. Ljubljana : Prešernova družba, 1994. 212 str., 25 pril.
7. Kokot Mirjana: Zgodovinski razvoj ekonomskega položaja Bele krajine. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1996. 49 str.
8. Müller Jakob et al.: Lepote in zanimivosti Grosupljega in okolice. Grosuplje : Krajevna skupnost, 1995. 208 str.
9. Natek Marjeta, Natek Karel: Portrait of the regions – Slovenia. Volume 9. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2000. 78 str.
10. Parkin Michael: Macroeconomics. United States of America : Addison – Wesley Publishing Company, 1990. 556 str.
11. Pečar Janja: Regionalni vidiki razvoja Slovenije (in poslovanje gospodarskih družb v letu 2001). Delovni zvezek. Ljubljana : Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, 2002, 7. 76 str., 83 tbl.
12. Pučko Danijel: Strateško upravljanje. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 390 str.
13. Rebernik Dejan: Dela 19. Priložnosti in možnosti regionalnih struktur na poti k združenji Evropi. Ljubljana : Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, 2003. 239 str.
14. Senjur Marjan: Makroekonomija. 3. spr. in dop. izd. Gubno : Založba MER – MER Evrocenter, 2001. 421 str.
15. Senjur Marjan: Razvojna ekonomika. 1. izd. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 732 str.
16. Sitar Sandi: Sto pričevanj o slovenski zgodovini. Ljubljana : Prešernova družba, 1999. 276 str.
17. Stanković Tanja: Ponudniki produktov in storitev za prosti čas. Delničar, Ljubljana, 2003, 77, str. 41.
18. Šiško-Debeljak Marjeta: Gospodarjenje v regijah v letu 2002 in kupna moč regij. Delovni zvezki. Ljubljana, 10(2003), 5, 13 str., 49 tbl.
19. Šorn Jože: Začetki industrije na Slovenskem. 1. izd. Maribor : Založba Obzorja, 1984. 270 str.
20. Turk Ivan et al.: Finančno računovodstvo. 1. izd. Ljubljana : Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 1999. 841 str.
21. Vuga Davorin: Magdalenska Gora. Maribor : Založba Obzorja, 1988. 54 str.
22. Zorko Renato: Renault tudi uradno 100-odstotni lastnik Revoza. Udarni list, Uršna sela, 2(2004), 3, str. 2.

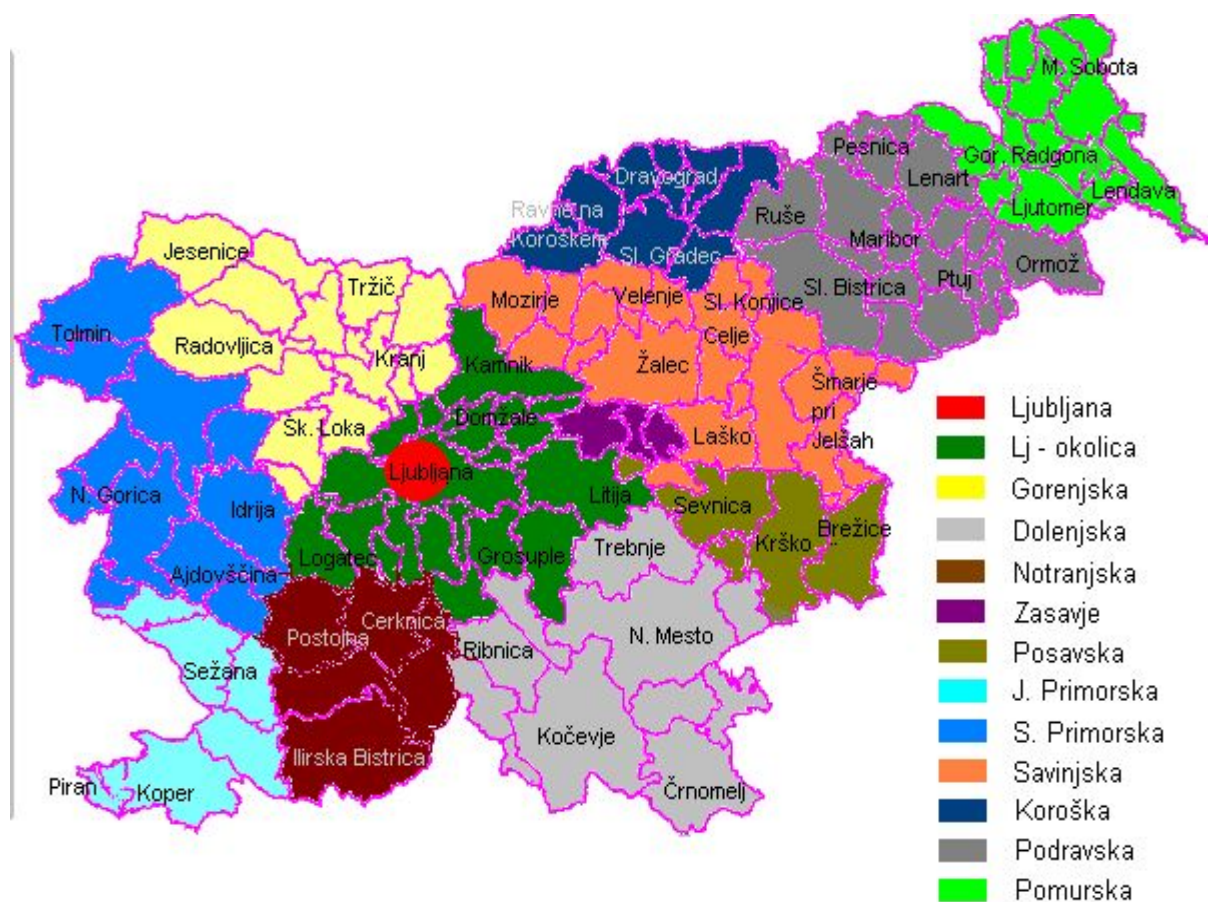
VIRI

1. Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002. Novo mesto, maj 2003.
2. Interna gradiva podjetja Trimo, 2001.
3. Izobrazbena struktura prebivalstva ob popisih – regionalni vidik. [URL: <http://www.sigov.si/zmar/arhiv/og0603/reg.pdf>], 15.2.2004.
4. Navodilo o minimalni obvezni vsebini in metodologiji priprave ter načinu spremljanja in vrednotenja regionalnega razvojnega programa (Uradni list RS, št. 52/2000 in 111/2000).
5. Povzetek regionalnega razvojnega programa za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), april 2002.
6. Regionalni razvoj. [URL: http://www.sigov.si/zmar/arhiv/letno01/eo6_01.pdf], 20.2.2004.
7. Regionalni razvojni program za območje Jugovzhodne Slovenije (do leta 2006), april 2002.
8. Smerdu Franc et al.: Zaposlovanje in brezposelnost v letu 2002 in ocena za leto 2003 v Dolenjski regiji. [URL: <http://www.ess.gov.si/html/elementi-okvirjev/F-dejavnost.htm>], 5.2.2003.
9. Spletne strani nepremicnine.si21. [URL: <http://nepremicnine.si21.com/ponudba/slokarta.jpg>], 28.5.2004.
10. Spletne strani podjetja Adria Mobil. [URL: <http://www.adria-mobil.si/>], 5.2.2004.
11. Spletne strani podjetja Krka. [URL: <http://www.krka.si/>], 15.1.2004.
12. Spletne strani podjetja Trimo. [URL: <http://www.trimo.si/>], 1.5.2004.
13. Spletne strani UMAR. [URL: <http://www.sigov.si/zmar/arhiv/og0303/reg0303.gif>], 14.4.2003.
14. Sporočilo za novinarje. [URL: <http://www.gov.si/svrp/5novo/1n-22.html>], 24.10.2003.
15. Statistične informacije št. 313/2003. Ljubljana : SURS, 2003.
16. Statistični letopis RS 2003. Ljubljana : Statistični urad RS, 2003, 660 str.
17. Štefe Tomaž: Danfoss Compressors. Enciklopedija Slovenije, Ljubljana : Mladinska knjiga, 16(2002), str. 36.
18. Štefe Tomaž: Trimo. Enciklopedija Slovenije, Ljubljana : Mladinska knjiga, 16(2002), str. 200.
19. Turistične in kulturne znamenitosti občine Grosuplje in njene okolice. Ivančna Gorica, 1973. 21 str.
20. Vabilo na predstavitev primera dobre prakse Evropske unije – projekta »Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine«. [URL: <http://www.drustvo-podezelje.si/primerprakse.php>], 18.3.2004.
21. Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (Uradni list RS, št. 60/99).

PRILOGE

PRILOGA 1

Slika 1: Zemljevid slovenskih regij

Vir: Spletne strani nepremicnine.si21, 2004.

PRILOGA 2

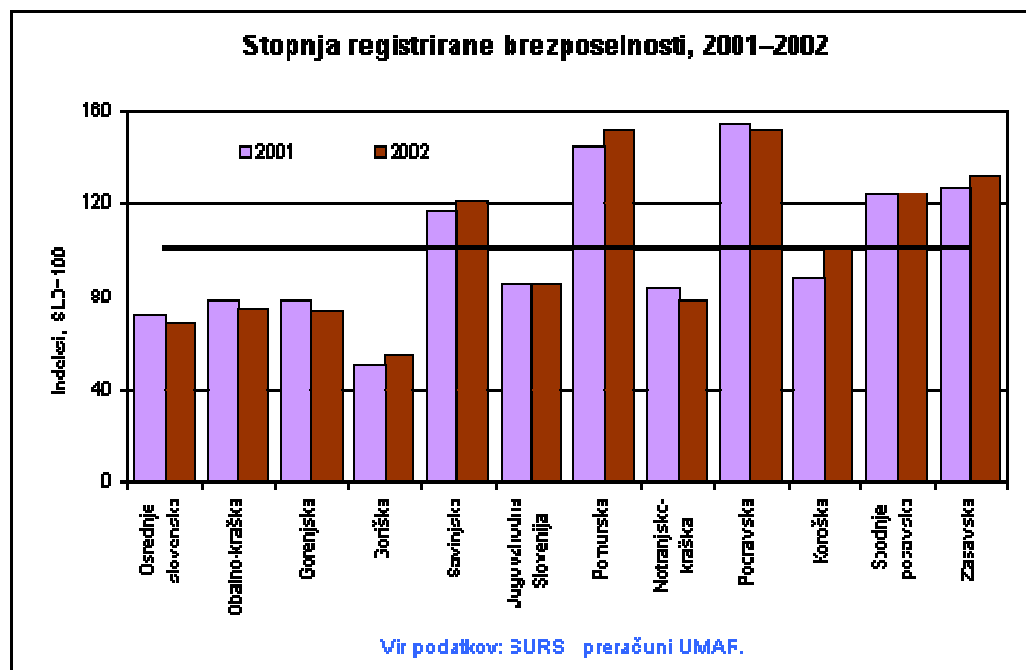
Tabela 1: Povprečne plače v Jugovzhodni Sloveniji po velikosti gospodarskih družb in po občinah v letu 2002

Opis gosp. družb	Plače; znesek (v tisoč SIT)	Zaposleni (število)	Povprečna plača (na delavca na mesec v SIT)		Indeks 2002/2001
			za leto 2002	za leto 2001	
Majhne	17.391.406	8.905	162.755	146.640	111,0
Srednje	11.074.399	4.961	186.037	169.425	109,8
Velike	50.679.035	16.520	255.652	217.185	117,7
Skupaj	79.144.840	30.385	217.062	189.355	114,6
Črnomelj	5.714.678	2.832	168.132	151.301	111,1
Kočevje	7.276.437	3.755	161.473	138.746	116,4
Loški Potok	172.739	93	155.101	135.847	114,2
Metlika	3.916.398	1.975	165.272	150.896	109,5
Novo mesto	46.875.700	14.659	266.471	228.944	116,4
Osilnica	40.024	30	111.438	109.388	101,9
Ribnica	3.039.183	1.483	170.773	152.455	112,0
Semič	2.465.331	1.210	169.763	155.863	108,9
Šentjernej	1.603.155	776	172.129	141.380	121,7
Škocjan	430.578	159	226.253	226.052	100,1
Trebnje	6.015.340	2.645	189.501	173.472	109,2
Dolenjske Toplice	219.533	99	185.636	172.186	107,8
Kostel	78.475	41	158.998	151.109	105,2
Mirna Peč	204.561	110	154.689	140.071	110,4
Sodražica	460.846	228	168.394	176.852	95,2
Žužemberk	631.862	289	182.103	160.025	113,8

Vir: Informacija o poslovanju gospodarskih družb v Jugovzhodni Sloveniji v letu 2002, 2003, str. 12-13.

PRILOGA 3

Slika 2: Stopnja registrirane brezposelnosti v slovenskih regijah v letih 2001 in 2002

Vir: Spletne strani UMAR, 2003.